

Vida quotidiana dels joves en la Cervera de postguerra (1939-1952)

Alba Granell Rosich

Data d'elaboració: Juny 2011-Gener 2012

Tutor: Ramon Mateu García

Centre educatiu: Ins. La Segarra

Va ser gran el canvi que va sofrir la nostra ciutat i el país sencer. S'acabava una època que la Guerra va abolir i en començava una altra molt distinta. Era com si l' abans i el després fossin dos països diferents.

Jaume Ferran (Minnesota, novembre de 2011)

ÍNDEX

	Núm. de pàgina
1. Introducció.....	1
2. Context històric a Catalunya i Espanya (1939-1952).....	3
2.1. Marc polític.....	3
2. 1. 1. Context general.....	3
2. 1. 2. Institucions.....	4
2. 1. 3. L' Església de postguerra.....	4
2. 2. Context social.....	5
2. 2. 1. Demografia.....	5
2. 2. 2. Estructura de la societat.....	5
2. 2. 3. El paper de la dona.....	5
2. 3. Economia.....	6
2. 3. 1. Conversió de la moneda republicana.....	6
2. 3. 2. Autarquia.....	6
2. 3. 3. Racionament i mercat negre.....	7
2. 3. 4. Treball.....	8
2. 3. 5. Restriccions elèctriques.....	9
2. 4. Opressió i resistència.....	10
2. 4. 1. Repressió.....	10
2. 4. 2. Genocidi cultural i lingüístic.....	11
2. 4. 3. Antifranquisme.....	13
3. Context històric a Cervera i la Segarra (1939-1952).....	15
4. Període de postguerra a Cervera (1939-1952).....	17
4. 1. Fonts d' informació i metodologia del treball.....	17
4. 1. 1. Pautes per realitzar una entrevista oral.....	18
4. 2. Política local.....	21
4. 2. 1. Alcaldes i regidors.....	21
4. 2. 2. “Eleccions” de 1948.....	22

4. 2. 3. Urbanisme.....	24
4. 3. Demografia.....	26
4. 4. Economia.....	27
4. 4. 1. Cartilles de racionament.....	27
4. 4. 2. Estraperlo i mercat negre.....	31
4. 4. 3. Restriccions d' aigua, de llum i de carburant.....	32
4. 4. 4. Comerços i fàbriques.....	35
4. 4. 5. Economia familiar.....	37
4. 5. Opressió política, social, cultural i lingüística.....	38
4. 5. 1. Canvis en l' ús de la llengua.....	38
4. 5. 2. Canvis de noms de carrers.....	39
4. 5. 3. Persones exiliades, executades, detingudes o expedientades.....	40
4. 5. 4. Censura.....	40
4. 6. Vida quotidiana.....	41
4. 6. 1. Família.....	41
4. 6. 2. Religiositat.....	43
4. 6. 3. Educació.....	46
4. 6. 4. Activitats lúdiques, esportives i culturals.....	50
4. 6. 5. Mitjans de comunicació.....	54
4. 6. 6. Celebracions festives.....	55
4. 6. 7. Salut, higiene i alimentació.....	58
4. 6. 8. Vestimenta.....	61
4. 6. 9. Enamorament i educació sexual.....	62
5. Conclusions.....	64
6. Bibliografia.....	66
7. Annexos	

1. INTRODUCCIÓ

La principal raó per la qual he elegit aquest tema de la recerca es troba en l' àmbit familiar. Els relats que m' ha explicat el meu avi sempre m' han induït a qüestionar-me sobre la situació i la vida de la postguerra i, per tant, ara he vist l' oportunitat de trobar explicacions a aquests fets i d' obtenir-ne un coneixement més profund. També cal dir que el tema del franquisme i la postguerra és un dels que m' agraden més de tots els períodes de la història, però el que ha fet decidir-me definitivament a elegir aquest tema ha estat el recull dels testimonis orals. Des del meu punt de vista, penso que és molt important recol·lectar la informació oral dels últims testimonis que ens queden d' aquella època el més aviat possible, si no, estem deixant perdre una generació que va viure en primera persona aquest període que, sens dubte, va marcar un abans i un després en la història d' aquest país. Aquests testimonis orals són una font primària fonamental i la clau que ens uneix el present amb un passat que creiem molt llunyà, tot i que tenim alguns dels seus protagonistes molt a prop.

L' objectiu principal del treball i la hipòtesi és investigar si la informació historiogràfica del moment que trobem en les llibres és fidel amb la informació que m' han proporcionat les fonts orals, és a dir, si realment la vida quotidiana dels joves de Cervera coincideix amb la dura descripció de la postguerra que trobem en les fonts informatives. També m' he proposat esbrinar quines van ser les conseqüències de la guerra que van portar a un període de llarga postguerra, a més de la instauració del franquisme que comportà una sèrie de canvis polítics, socials, econòmics i culturals. Així doncs, pretenc estudiar com van viure aquesta nova situació els joves de Cervera a partir de la realització d' un total de divuit entrevistes orals que han estat enregistrades i emmagatzemades acuradament com una font oral primària i directa d' aquella època. A més, he recol·lectat fotografies, llibres i tota mena de documents per tenir a l' abast informació específica del període. A partir d' una de les persones entrevistades he pogut tenir accés al dietari del seu pare que anava anotant dia a dia els esdeveniments que tenien lloc a Cervera durant aquesta etapa.

Pel que fa a la planificació del treball, el període d' abans de les vacances d' estiu m' ha servit per acabar d' acotar el tema i informar-me sobre el context històric de l' època a partir de llibres d' història, enciclopèdies, llibres de lectura i documentals. També m' he informat sobre quins eren els passos a l' hora de fer una entrevista oral i he redactat les preguntes de l' entrevista. Durant l' estiu, m' he dedicat a sintetitzar informació històrica i a realitzar lectures literàries i visionar documentals per tal d' introduir-me en la realitat dels anys 40. Però, sobretot, he treballat en la recerca de possibles testimonis orals, la realització de les entrevistes i el redactat de les transcripcions. Tot seguit, començant el curs, he resumit tota la informació del dietari del Senyor Ramon Jordana Pintó i he compilat informació de la revista *Segarra*. Posteriorment, he realitzat una entrevista al doctor i destacat historiador local Josep Maria Llobet Portella per aconseguir informació més detallada i he visitat l' Arxiu Històric Comarcal per verificar i comprovar algunes informacions. Acte seguit, he decidit organitzar el treball principalment en tres apartats de menys a més específic i, finalment, he redactat la memòria combinant tota la informació amb imatges i altres informacions que he considerat importants.

El treball avarca un període de tretze anys, és a dir, de 1939, quan va acabar la Guerra Civil Espanyola (1936-1939), fins al 1952, quan s' eliminà el racionament gràcies a una

certa prosperitat econòmica. El cos del treball està dividit en un total de tres parts. En la primera part he redactat una síntesi sobre el context històric a Catalunya i Espanya des de 1939 fins al 1952 gràcies a les fonts historiogràfiques i literàries (veure bibliografia) de caràcter general. Aquesta part està dividida en quatre parts que corresponen al marc polític, al context social, a l' economia i a l' opressió i la resistència al règim. Tot seguit, en la segona part, m'he centrat en el context històric a Cervera i la Segarra. Finalment, en l' última part he explicat la vida dels joves de postguerra a Cervera gràcies a la síntesi de la informació proporcionada pels entrevistats, el dietari del Senyor Ramon Jordana Pintó, l' entrevista al doctor Josep Maria Llobet i els censos, les actes municipals i els cartells festius de l' Arxiu Històric Comarcal. En aquesta part trobem un total de set subapartats que he elaborat seguint els diferents temes que es desenvolupen en les preguntes de l' entrevista i he intentat que coincidissin amb els subapartats del context social a Catalunya i Espanya. D' aquesta manera, els subapartats són els següents: la política local; la demografia; l' economia; l' opressió política, social, cultural i lingüística; i la vida quotidiana.

2. CONTEXT HISTÒRIC A CATALUNYA I ESPANYA (1939-1952)

2. 1. MARC POLÍTIC

2. 1. 1. Context general

Amb la *Liberación* d' Espanya després de la Guerra Civil (1936-1939), Francisco Franco va convertir-se en el cap de l' Estat i del Govern, *generalísimo* dels exèrcits de Terra, Mar i Aire, cap nacional de la *Falange Española Tradicionalista y de las JONS*, cabdill d' Espanya *por la Gracia de Dios* i només responsable “davant de Déu i de la Història”¹. Així doncs, s' iniciaren uns llargs anys de postguerra i franquisme on la repressió política i cultural per part d'un exèrcit i unes autoritats va ser constant per aconseguir una Espanya unida en el si d' un gran *Imperio* que utilitzava un llenguatge barroc, propi de la Falange i del feixisme que durà anys.

Quan només feia cinc mesos que havia acabat la guerra a Espanya, l'1 de setembre de 1939, l' Alemanya hitleriana envaïa Polònia i provocava la declaració de guerra de la Gran Bretanya i França. El 4 de setembre el govern del general Franco, encara a Burgos, decretava *la más estricta neutralidad* espanyola en el conflicte. Però aquesta va ser molt relativa, perquè el govern espanyol no podia oblidar els ajuts rebuts pel nazisme. En aquells quatre mesos que quedaven de l'any, els europeus van veure l'ocupació total de Polònia, que seria repartida entre els alemanys i els soviètics.

L' any 1941 el govern espanyol envià la *División Azul* a lluitar contra el comunisme en el front rus, al costat de les tropes alemanyes, però es va veure obligat a retirar-la l' any 1943 per pressió de les potències occidentals. L' any 1941 es produí l'entrada de quatre mil combatents republicans per la Vall d'Aran. Els guerillers, animats per l'evolució de la Segona Guerra Mundial, s'imaginaven que només calia donar una empenta per fer caure la dictadura, però aquests van ser repel·lits.

El 1947 les Corts van votar i es va promulgar la *Ley de Sucesión*, en la qual es definia Espanya com a regne i es fixava la successió de Franco, que tenia càrrec vitalici, a favor de qui el mateix *Caudillo* o un consell de regència designés amb el títol de rei o regent. L' escollit hauria de tenir més de trenta anys, ser catòlic i jurar les *Leyes fundamentales* del règim i els *Principios del Movimiento*. A Catalunya, en aquest mateix any es van celebrar les Festes d' Entronització de la Mare de Déu de Montserrat, un esdeveniment considerat com la primera manifestació del catalanisme després de la guerra.

El 1948 els Estats Units van aplicar el Pla Marshall d' ajut als països europeus, dels quals Espanya va ser exclosa. Al mateix temps començava la “guerra freda” entre la Unió Soviètica i els Estats Units que va afavorir la posició del general Franco, que era vist com un anticomunista fervent. Al febrer d' aquest mateix any es tornà a obrir la frontera d' Espanya amb França i es restabliren les comunicacions postals, telegràfiques i telefòniques, interrompudes dos anys abans. Aquest retorn a la normalitat va afectar positivament les relacions comercials i va iniciar la fi de l' aïllament internacional.

L' any 1949 França i els Estats Units nomenaren el seus ambaixadors a Espanya. Els americans eren els nous amics del règim, els que van salvar l' Estat de l' aïllament

¹ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. 1999, p. 7

internacional i els qui facilitaren els primers crèdits, que van permetre recuperar l'economia espanyola.

El 1952 va ser un any de recuperació econòmica amb el final del racionament, com a fet més destacable. Es mantingué el tímid procés de liberalització de preus i del comerç exterior, promogut pel ministre de Comerç i frenat pels ministres falangistes. No obstant, van fer falta setze anys perquè la població i la producció retornessin als nivells d'abans de la guerra. Fins i tot a Catalunya s'havia fet popular una expressió quan es tractava de fer un elogi d'un producte: *sembla d'abans de la guerra*². A Catalunya cal destacar la celebració del XXXVè Congrés Eucarístic Internacional, que se celebrà a Barcelona a finals de maig, amb la presència del *Generalísimo* i la jerarquia en ple de l'Església Catòlica espanyola.

2. 1. 2. Institucions

El partit únic –FET-JONS– va ser creat a l'abril de 1937, amb la unificació forçada de falangistes i carlins –els principals grups polítics que van col·laborar amb la fracció rebel de les Forces Armades i que van protagonitzar el moviment reaccionari del juliol de 1936–, la incorporació de monàrquics catòlics i conservadors de diversa procedència. Dirigides per aquest mateix partit, van formar-se organitzacions d'enquadrament, control i adoctrinament de la població, la més important de les quals va ser l'*Organización Sindical Española*, i secundàriament el *Frente de Juventudes* i la *Sección Femenina*.³

El governador civil va esdevenir l'autoritat pública màxima a nivell provincial, era també qui proposava o decidia els nomenaments d'alcaldes, regidors i diputats provincials. A partir de 1940 també actua com a cap provincial de FET-JONS.

A nivell municipal, les autoritats franquistes van dedicar una atenció especial a les eleccions del terç familiar, ja que eren les que permetien presentar una aparença democràtica “representativa” i reforçar la legitimació de la dictadura. Les autoritats franquistes van trobar-se amb una contradicció: d'una banda calia estimular la participació popular però per altra, calia assegurar que els candidats i els elegits fossin fidels al règim.

2. 1. 3. L'Església de postguerra

Des de 1939, l'Església Catòlica havia recuperat un poder com no havia tingut des de cent anys enrere. Amb la imposició del nacionalcatolicisme, tenia el monopoli quasi total de l'ensenyament, des d'on imposava el seu control en els costums i en la censura i, a més, gaudia del suport de membres destacats de l'administració que es definien políticament com a catòlics. El règim de Franco feia constants manifestacions d'aquesta vinculació començant per la sublevació de 1936 que ja es va presentar com una *Cruzada* contra els enemics del catolicisme a Espanya. En les lleis fonamentals apareixia la definició de *Reino Católico*, la legislació del qual, es deia, estava inspirada en la doctrina de l'Església Catòlica.⁴

A Catalunya, l'Església era representada per dues visions antagòniques: una Església que no era neutral, que afavoria el feixisme més intransigent i el totalitarisme o una

² CABANA, Francesc. 2000, p. 170

³ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. 1999, p. 7

⁴ CASTELLÓ, José Emilio. 1988, p. 30

Església que jugava a favor de la democràcia amb tímides aprovacions de les protestes antifranquistes.

2. 2. CONTEXT SOCIAL

2. 2. 1. Demografia

Al llarg de la dècada dels quaranta la població catalana va recuperar el creixement, interromput com a conseqüència de la crisi econòmica dels anys trenta i de la Guerra Civil i els seus efectes. Si al 1940 Catalunya tenia 2,9 milions d'habitants, al 1950 en tenia 3.240.313, amb un notable increment intercensal de gairebé 350.000 persones ⁵ (Taula 1). Aquest creixement era degut a la immigració (superior a les 250.000 persones⁶) procedent, sobretot d'Andalusia, que es va concentrar a Barcelona i rodalies. La seva arribada demostra que hi havia diferents graus de misèria a l'estat espanyol i que l'activitat industrial catalana atreia mà d'obra, no qualificada i en bona part analfabeta, que trobava aquí el que no tenia a casa seva. Les autoritats del règim no l'havien prevista i un dels resultats va ser el barraquisme, que ja era, el 1949, un problema molt estès.

Tot i que va créixer la població absoluta de les quatre províncies, la de Barcelona va concentrar bona part del creixement total i particularment la mateixa capital i els nuclis urbans més grans.

	Catalunya	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	%català sobre l'espanyol
1940	2.890.974	1.931.875	322.360	297.440	339.299	11,17
1950	3.240.313	2.232.119	327.321	324.062	356.811	11,58

Taula 1: Població catalana 1940-1950. Font: Institut Nacional d'Estadística (INE)

2. 2. 2. Estructura social

La societat durant el franquisme es pot dividir bàsicament en dos grans blocs: la classe alta i la classe baixa. Per una banda, famílies que tenien tota mena de comoditats a casa i que es podien permetre comprar aliments d'estraperlo per una bona alimentació. Majoritàriament, aquestes acostumaven a ser afectes al règim amb una ideologia que permetia a alguns dels seus membres accedir a càrrecs polítics o a feines importants amb una bona nòmina. Tot el contrari de les famílies de classe baixa que vivien amb molt poques despeses, gastant el necessari per l'alimentació que els oferia el racionament. Moltes vegades, amb el sou del pare no n'hi havia prou per aportar suficients diners a casa i, llavors, els fills havien de deixar l'escola amb menys de 14 anys i posar-se a treballar.

2. 2. 3. El paper de la dona

Després d'una millora de la condició social de la dona durant la República, amb el franquisme es produí un retrocés en el paper de la dona a la societat. Amb la imposició del model d'una societat patriarcal i d'una família tradicional cristiana, la dona estava destinada al paper de la procreació, a la cura de la llar i a procurar la felicitat dels seus membres. Aquesta quedava exclosa del món laboral i era totalment dependent de la figura del marit.

⁵ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. 1999, p. 47

⁶ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. 1999, p. 47

De fet, les dones ja eren orientades pel seu paper de mares des de ben petites a partir d' un sistema educatiu controlat per l' Església i per la *Sección Femenina* on l' accés al món professional i al món universitari quedava limitat. El pla d' estudis exclusivament femení era ben diferent al dels nois, orientat cap a la llar, amb assignatures de cuina, confecció, costura i economia domèstica.

No es permetia l' ingrés de les dones en els cossos d' advocats de l' Estat, agents de canvi i borsa, metges de presons, tècnics de duanes, inspectors de treball, fiscals, jutges i magistrats, diplomàtics, registradors de la propietat i notaris. Les paraules de Pilar Primo de Rivera, cap de la *Sección Femenina* de la FET y de la JONS, ho il·lustren: *Las mujeres nunca descubren nada; les falta, desde luego, el talento creador, reservado por Dios para las inteligencias varoniles; nosotras no podemos hacer nada más que interpretar mejor o peor lo que los hombres nos dan hecho.*⁷

2. 3. ECONOMIA

2. 3. 1. Conversió de la moneda republicana

El Govern de Burgos del general Franco creà la seva pròpia moneda, emesa pel Banc d' Espanya radicat en aquesta ciutat. Coexistien, per tant, durant la guerra dues pessetes: la republicana (emesa pel Banc d' Espanya de Madrid) i la nacional franquista. Cada zona només acceptava els seus bitllets i considerava els altres il·legítims (Figura 1).

Acabada la guerra, el ministre d' Hisenda José Larranz y López va ser l' encarregat de la reunificació monetària. Les lleis establien que tots els bitllets emesos per la República o els diners que figuraven en dipòsits abans de l' inici de la guerra es donaven com a bons, però els dipòsits creats després quedaven bloquejats, no disponibles, sotmesos a una devaluació.⁸

Figura 1: Billets republicans (a l' esquerra) i monedes franquistes (a la dreta). Font: Arxiu familiar

2. 3. 2. Autarquia

Des del final de la Guerra Civil, Espanya va passar per un període de retrocés de la producció i un descens del nivell de vida, amb una part important de la població que vivia en condicions d' autèntica misèria.

Per les autoritats franquistes la normalització de la vida econòmica s'havia d' assolir paral·lelament a la imposició d' un nou model, caracteritzat per la defensa de la propietat

⁷ SOLÉ SABATÉ, Josep Maria [et al.]. 2005, v. 1, p. 215

⁸ CABANA, Francesc. 2000, p. 42-43

privada dels mitjans de producció, per l'autarquia i l'intervencionisme. Per tal de controlar importants sectors econòmics i revifar la malmesa indústria espanyola, l'any 1941 es va fundar l'*Instituto Nacional de Industria* (INI).

La política autàrquica, que ja s'havia portat a terme a l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista, pretenia que Espanya fos autosuficient per assegurar la seva "independència nacional" i es va traduir principalment en el control, la restricció del comerç exterior i la substitució d'importacions. D'aquesta forma ho anunciava el mateix Franco l'any 1938:

*España es un país privilegiado que puede bastarse a sí mismo. Tenemos todo lo que nos hece falta para vivir y nuestra producción es lo suficientemente abundante para asegurar nuestra subsistencia. No tenemos necesidad de importar nada.*⁹

La política intervencionista es va materialitzar en la creació d'una àmplia xarxa normativa i institucional per regular i controlar la producció i la distribució de béns. A més, amb l'aposta autàrquica s'imposà una mena de quarantena per aïllar la societat del "contagi" dels valors liberals i democràtics que s'estaven vivint a fora.

La política econòmica del primer franquisme va fracassar absolutament, fins el punt d'impedir la recuperació de les principals magnituds econòmiques anteriors: la producció agrícola es va reduir respecte al període de la República, els rendiments van baixar i les collites no van ser suficients per abastir la població. El col·lapse del comerç exterior, va contribuir de manera decisiva a la depressió econòmica dels anys quaranta, ja que les limitacions imposades a les importacions van afectar de ple moltes produccions agrícoles i industrials.

L'autarquia va afectar de manera particularment negativa les indústries catalanes, que depenien de primeres matèries importades, i estaven majoritàriament dedicades a la producció de béns de consum. D'altra banda els propietaris dels mitjans de producció van gaudir d'un mercat sense competència externa i d'una política social i laboral que els assegurava la subordinació dels treballadors, cosa que els va permetre obtenir grans beneficis.

2. 3. 3. Racionament i mercat negre

Una ordre del 14 de maig de 1939 deia que *la necesidad de asegurar el normal abastecimiento de la población y la de impedir que prospere cierta tendencia al acaparamiento de algunas mercancías [...] aconsejan la adopción con carácter temporal de un sistema de racionamiento para determinados productos alimenticios.*¹⁰

Així doncs, el règim va iniciar una política intervencionista i va imposar el racionament dels productes alimentaris bàsics que no va tenir res de temporal, sinó que va durar fins al 1952. Cal dir que també hi havia altres productes que funcionaven amb aquest sistema com la roba, les sabates, la gasolina i el tabac.

⁹ CABANA, Francesc. 2000, p. 36

¹⁰ CABANA, Francesc. 2000, p. 21-22

Les racions alimentàries individuals segons el Decret del 28 de juny de 1939, que quedaven molt allunyades de la realitat, eren les següents:

Pa	400 g
Patates	250 g
Llegums secs	100 g
Oli	50 g
Sucre	30 g
Carn	125 g
Cansalada	25 g
Bacallà	75 g
Peix fresc	200 g

Taula 2: Relació de productes i quantitats del racionament. Font: CABANA, Francesc. 2000, p. 22

El pa negre, les patates o els moniatos i el peix salat van convertir-se en les bases de la nova dieta d'escàs valor nutritiu. La població tenia dret a disposar d'unes cartilles de racionament per família, tot i que al 1943 van passar a ser individuals, que podien ser de tres categories diferents: de primera, de segona i de tercera; segons la posició econòmica dels titulars (alta, mitjana o baixa). Totes les cartilles havien de dur el nom del cap de família, de les persones que vivien amb ell i els segell de l'establiment on s'efectuaria el proveïment. El botiguer i el forner havien de confeccionar els llistats dels seus clients, amb la qual cosa aconseguien els queviures de les autoritats de *Abastos* amb el deure de lliurar-los els cupons retallats.

L'intervencionisme aclaparador del franquisme, amb l'obsessió de fixar uns preus no superiors als de juliol de 1936, conduí a l'aparició d'un mercat negre, és a dir, un mercat que es regia per preus no oficials. Així doncs, era freqüent l'acaparament de productes bàsics amb l'objectiu de col·locar-los en el mercat negre a un preu superior a l'oficial. El mercat negre va afavorir notablement els grans propietaris, els especuladors i tots aquells que podien traficar amb influències. Per a una minoria van ser anys daurats, de diners fàcil, luxe i ostentació. Per contra, per la majoria de la població catalana, van ser uns anys de gana i misèria, sobretot per aquelles famílies que no tenien accés als productes cars del mercat negre i, en ocasions, havien de dependre dels menjadors del *Auxilio Social*. La fam no va aparèixer com un fenomen marginal sinó de gran abast i, fins i tot, les entitats empresarials es queixaven del baix rendiment dels treballadors degut a l'alimentació insuficient. La salut de la població va empitjorar i l'assistència sanitària era del tot insuficient davant de nombroses malalties com la tuberculosi, que entre els anys 1946 i 1950 es convertí en la causant de la mort del 10 % dels homes i del 6 % de les dones a la província de Barcelona.¹¹

2.3.4. Treball

Els treballadors, condemnats al silenci pel franquisme, hagueren d'entomar la vella recepta empresarial que combinava l'allargament de la jornada laboral i la disminució dels salaris. Per decret es va passar de les 40 a les 48 hores setmanals i es van restablir els salaris vigents abans del 18 de juliol de 1936¹². També estaven privats dels drets de lliure associació i de vaga, afiliats obligatòriament a l'*Organización Sindical Española*

¹¹ SOLÉ SABATÉ, Josep Maria [et al.]. 2005, v. 1, p. 205

¹² SOLÉ SABATÉ, Josep Maria [et al.]. 2005, v. 1, p. 204

(OSE), amb una legislació laboral que els privava de participar en la determinació de les condicions de treball, i que pretenia assegurar la seva absoluta subordinació als propietaris i a les autoritats. La nova normativa, que tenia com a peces principals la Llei de Reglamentacions de Treball (1942) i la Llei de Contracte de Treball (1944), establia que el Ministeri de Treball seria qui dictaria les normes bàsiques que determinarien totes les condicions de treball per a cada branca de la producció, en l'àmbit preferentment nacional i provincial, però també local i fins i tot d'empresa. Els reglaments de règim interior de les empreses van ocupar-se detalladament de la disciplina, especialment els dels primers anys quaranta. Llargues enumeracions de conductes sancionables permetien l'absoluta arbitrarietat patronal.

Completaven la legislació laboral franquista una gran quantitat de decrets i ordres ministerials, tant per accentuar el control sobre els treballadors com per afavorir excombatents, excaptius, mutilats, orfes de guerra i altres víctimes de la "causa nacional", excloent naturalment els que havien lluitat en l'exèrcit republicà. També van establir-se normes especialment regressives respecte al treball de les dones, conforme a la declaració del *Fuero del Trabajo* i a un decret de 1938 que afirmava que *la tendencia del Nuevo Estado es que la mujer dedique su atención al hogar y se separe de los puestos de trabajo*.

Com a contrapartida a la posició subordinada i indefensa dels treballadors, la nova legalitat els assegurava l'estabilitat del lloc de treball, impeding que les empreses poguessin reduir les seves plantilles sense l'autorització de les autoritats laborals o fins i tot governatives i fixant un llarg procediment per a l'acomiadament individual. D'altra banda, el *Nuevo Estado* prometia el desenvolupament de mecanismes de protecció social, el primer dels quals va ser el *Seguro Obligatorio de Enfermedad*.

2. 3. 5. Restriccions elèctriques

Les restriccions elèctriques van formar una part essencial del panorama econòmic des de 1944 fins el 1958. Durant aquests quinze anys, els ciutadans van restar sense energia elèctrica durant períodes de temps concrets per aplicació d'un calendari de restriccions que fixava els dies de la setmana i les hores per tallar el corrent. Aquesta imposició afectava la població i la indústria catalana causant pèrdues econòmiques importants. Les empreses havien de tancar els dies i hores en què no hi havia electricitat i fer combinacions d'horaris laborals raríssims per aprofitar els moments de proveïment d'energia.

El responsable d'aplicar les restriccions era Mariano de las Peñas, el *Delegado Técnico Especial para la Regulación y Distribución de Energía Eléctrica en Cataluña*, un personatge inefable que aviat fou conegut i recordat, però poc estimat, a totes les llars catalanes per la seva insistència a donar sempre la major part de la culpa a la *pertinaz sequía*.¹³

L'alternativa a l'energia hidràulica era la tèrmica, obtinguda cremant carbó. Catalunya es va veure obligada a cremar lignit, que tenia un potencial calorífic molt inferior al de l'hulla asturiana o l'antracita de Lleó que havia arribat abans de la guerra.

¹³ CABANA, Francesc. 2000, p. 96

2. 4. OPRESSIÓ I RESISTÈNCIA

2. 4. 1. Repressió

Pel franquisme, la repressió va ser una eina fonamental per posar ordre a la nova situació estatal. D' aquesta manera, el sistema es va proposar liquidar qualsevol oposició (comunistes, socialistes, anarquistes, republicans, liberals, maçons, catalanistes,...), impedir tota mena de protestes o manifestacions de dissidència i imposar la por i el terror a fi d' inhibir la població.

La repressió més violenta i brutal es va fer a Catalunya on, tal i com ha estudiat Josep M. Solé i Sabaté, van ser executades, entre 1938 i 1953, un total de 3385 persones (entre elles hi destaca el president de la Generalitat, Lluís Companys), la major part després de ser jutjades en consells de guerra. Les execucions franquistes, tant com penalitzar els “rojos i separatistes”, volien atemorir, i per tant, paraitzar i silenciar, tots els possibles dissidents. El gruix més important d' execucions va produir-se abans de l'any 1944, tot i que van continuar fins iniciada la dècada dels cinquanta. Els catalans executats eren principalment homes joves, d'una mitjana d'edat de 35 anys, casats, nascuts al país, sobretot pagesos i jornalers agrícoles i, també en proporció important, obrers industrials, la majoria militants de CNT i ERC ¹⁴. S'ha calculat que el nombre de catalans jutjats en consells de guerra entre 1939 i 1945 podria arribar als 40.000 ¹⁵. Com a conseqüència de l' elevat nombre de detinguts i condemnats, les presons s'ompliren de gom a gom, tot i que en molts casos, els condemnats eren portats primer en camps de concentració, que es van mantenir fins al 1942 i que n' hi havia a Lleida, Cervera, Tarragona, Reus, Barcelona, Girona i Figueres, i després eren traslladats a presons.

També una elevada xifra de catalans de la província de Lleida, gairebé 4000 persones, va patir l'actuació dels Tribunals de Responsabilitats Polítiques que van imposar sancions econòmiques, com multes i confiscacions de béns, així com inhabilitacions professionals i desterraments ¹⁶.

La repressió depuradora en l'àmbit laboral també va ser important, ja que tenia com a objectiu expulsar dels llocs de treball a tots els considerats “desafectes” al règim o al patró, o almenys, sancionar-los exemplarment. Més d'una tercera part dels mestres de Catalunya van ser sancionats amb la separació definitiva, la suspensió temporal de sou i feina, el trasllat forçós i altres inhabilitacions de diverses característiques.

Altres casos són els de milers de catalans que, tement l' acció que emprendria el nou règim, van travessar la frontera francesa al gener i febrer de 1939, en total, la xifra de catalans exiliats s'ha estimat en uns 60.000 ¹⁷. Bona part de l'elit política i cultural catalana va restar a l'exili, la qual cosa comportà pel país una gran pèrdua de capital humà.

L'acció repressiva franquista es va emparar en una legislació excepcional elaborada durant la guerra civil i els primers anys de la postguerra. Al març de 1940 va ser promulgada la *Ley de Represión de la Masonería y el Comunismo*, on queda ben clar qui ha de ser objecte de repressió : *Quien siempre cóleras disolventes contra la religión,*

¹⁴ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. 1999, p. 12

¹⁵ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. 1999, p. 11

¹⁶ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. 1999, p. 12

¹⁷ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. 1999, p. 11

*la Patria y sus instituciones fundamentales y contra la armonia social (...) A los efectos de esta ley se considerarán comunistas los inductores, dirigentes y activos colaboradores de la tarea o propaganda soviética, trosquistas, anarquistas o similares.*¹⁸

L'any 1943 es promulgà la Llei de Rebel·lió Militar, que es va mantenir en vigor fins al 1960, i on es volia assegurar que *en lo sucesivo nadie ose desviarse de una rígida disciplina social*.

L'atemoriment també va arribar, sobretot a Catalunya, a la vida civil i a les formes de vida quotidiana. Ho explica així l'historiador Josep M. Solé i Sabaté: *Tot el que era senyal de catalanitat, democràcia, progressisme, era esborrat. [...] El franquisme és enemic de Catalunya, que serà discriminada quasi fins a la dècada dels seixanta. La vida cívica dels que poden representar facetes de la seva personalitat nacional serà impossibilitada totalment. Les autoritats locals que es nomenen estan identificades totalment amb el nou règim, i la majoria és absolutament bel·ligerant amb els vençuts.*¹⁹

La por va comportar l'extensió entre amplis sectors socials del silenci com un indispensable mecanisme defensiu, ja que la simple formulació en un lloc públic, i fins i tot en espais privats, d'una opinió crítica respecte al règim o d'una queixa o protesta davant qualsevol situació, fins una broma o acudit, podien tenir greus conseqüències. Cal tenir en compte, però, que silenci i passivitat no es poden interpretar com a signes d'acceptació al règim. S'ha de dir que molts catalans s'adheriren sense gaires escrúpols de consciència als rengles dels "vencedors" i col·laboraven activament en la repressió dels signes d'identitat catalans.

Peces essencials de l'aparell repressiu van ser les forces policials: la nova Policia Armada, la Guàrdia Civil depurada i el nou Cos General de Policia. Aquestes forces policials, auxiliades pel partit únic FET-JONS i les autoritats locals, eren les encarregades de vigilar tota la població, especialment els sectors suspects de desafecció, i d'actuar, habitualment de manera brutal, contra qualsevol signe de dissidència.

En resum, durant el primer vintenni de la dictadura franquista, va estar en vigor una legislació repressiva excepcional, que pretenia controlar les persones, les seves idees i el seu passat i que deixava en mans de la jurisdicció militar -caracteritzada pels seus mètodes expeditius i per la falta de garanties als acusats – la repressió política, tant la relativa a l'ajustament de comptes pels fets anteriors al 1939, com la resultant de la defensa del "nou ordre".

2. 4. 2. Genocidi cultural i lingüístic

Després d'haver ocupat tota Catalunya i vèncer la ciutat de Barcelona, el govern del general Franco va prendre com a primera mesura abolir l'oficialitat de l'idioma català a Catalunya. Però, a més, prengué altres mesures més radicals encara: prohibí absolutament l'ús públic de la llengua catalana a tot el territori català. Els vencedors de la guerra d'Espanya declaraven que l'ús de la llengua catalana, a partir del moment de l'ocupació, només seria permès en el clos de la vida familiar i privada.

¹⁸ RIERA, Ignasi. 1991, p. 19

¹⁹ RIERA, Ignasi. 1991, p. 21

Aquest clima de repressió contra la llengua i la cultura de Catalunya, va perdurar durant tota la postguerra. Tot va començar amb l'abolició de l'Estatut d'Autonomia el 5 d'abril de 1938. El 1939, amb l'acabament del règim militar d'ocupació es podia suposar que desapareixeria o almenys s'atenuaria la persecució contra la llengua i la cultura de Catalunya. Però no fou així. Els fets confirmaren que la descatalanització de Catalunya era un dels objectius essencials del règim franquista. En aquella immediata postguerra, els intel·lectuals falangistes continuaven predicant la doctrina de l'*Imperio* al qual tenia dret la *Nueva España*, perquè *los españoles tenemos la fortuna de pertenecer a un pueblo hecho para mandar*. En aquesta nova època imperial, no hi havia lloc per a les *hipócritas ficciones*, que eren les petites nacionalitats i els idiomes minoritaris. Malgrat aquesta situació victoriosa, acabada la segona guerra mundial, l'any 1945, amb la derrota total de les forces nazi-feixistes, amigues i protectores del règim del general Franco, el mateix dictador es veié obligat a minvar una mica en l'extensió de la seva persecució contra la llengua i la cultura catalanes davant la ferma resistència a l'assimilació per part de la població catalana i els aires antitotalitaris que es respiraven pel món. Però, tanmateix, no va cedir en res que considerés essencial per a aconseguir el seu objectiu de colonització lingüística de Catalunya i de reducció de l'idioma català a un *patois*, és a dir, un idioma sense base escrita.²⁰

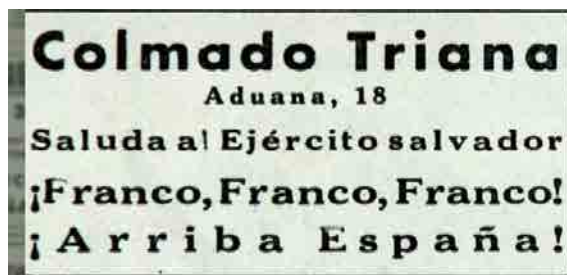
Com a conseqüència d'aquesta prohibició, començà una de les persecucions més totals que mai hagi tingut lloc, modernament, a l'Europa occidental, per tal de fer desaparèixer una llengua i una cultura de la vida pública d'un país i aconseguir, per la força, d'imposar-ne una altra. Tal i com mostren Carme Moliero i Pere Ysàs²¹, un dels objectius essencials del moviment feixista espanyol era aconseguir la destrucció del catalanisme que es considerava un virus especialment perillós que havia amenaçat la unitat de la "pàtria espanyola". Els governants franquistes van instaurar el "nou ordre" a Catalunya conscients de l'arrelament en la societat catalana de l'obrerisme i del catalanisme o, tal i com ells anomenaven, del virus *rojo-separatista*, dues realitats que el *Nuevo Estado* volia eradicar i destruir definitivament.

Com a conseqüència, doncs, al nou Estat franquista, l'idioma català, que l'Estatut del 1932 havia reconegut com a oficial a Catalunya, al costat del castellà, ara deixava de tenir existència oficial. Aquesta prohibició anava acompanyada per la difusió en tot el territori català de cartells en els quals es deia: *Si eres español, habla el idioma del Imperio* i d'altres amb textos semblants. A més, sovint, catalans que parlaven en el propi idioma en llocs públics eren increpats amb frases com les següents: *Hable usted cristiano*, o *A ver cuando deja de ladrar*.

Però la prohibició del català va anar més enllà de l'àmbit de la parla i també va ser abolit en l'àmbit del cinema, el teatre, les emissores de ràdio, els actes públics, les misses i en tota mena de publicacions oficials escrites. Així doncs, va quedar totalment prohibida l'edició de llibres en català i la premsa, constituïda per diaris com *La Vanguardia Española* i *El Correo Catalán*, era solament en castellà. A més a més, tota la premsa estatal utilitzava un llenguatge addicte al règim i de suport a Franco (Figura 2 i 3).

²⁰ BENET, Josep. 1978, p. 72

²¹ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. 1999, p. 15

Figures 2 i 3: Anuncis publicitaris d' un diari de Madrid. Font: *Los años del NO-DO*. 2006

Però la prohibició en l' àmbit escrit no només va arribar fins aquí, sinó que es van donar per nul·les les inscripcions en català en els Registres Civils, es va prohibir d' escriure els noms de pila en català, les esqueles mortuòries i els epitafis van passar a ser totalment en castellà, no es permetia el curs de cap carta en aquest idioma, tant en el correu interior com en l' exterior, es va canviar la nomenclatura dels carrers, sobretot d' aquells que expressaven catalanitat, i també es va ordenar que desapareguessin tota mena de noms comercials, de marques i de nomenclatures en la llengua catalana.

L' ensenyament tampoc es va escapar de les severes prohibicions del franquisme i en les escoles, sobretot les públiques, es va prohibir als professors impartir les classes en català i els llibres van ser canviats per uns que promulgaven la *Formación patriótica*. Fins i tot, per aconseguir un major grau de colonització lingüística, el règim va substituir mestres catalans per altres no catalans, procedents sobretot de Castella i Extremadura, que ignoraven i menystenien totalment la llengua catalana.

No cal dir que també van ser prohibits els signes més característics de la catalanitat, com la senyera o l' himne nacional de Catalunya. Fins i tot, en algunes poblacions els franquistes van denunciar la sardana com una dansa de caràcter *separatista*.

Segons afirma Josep Benet ²², *poques vegades ha estat dictada, en els temps moderns, una disposició oficial prohibitòria tan radical i absoluta contra l' ús de l' idioma viu d' un poble, instrument de cultura, i llengua pròpia d' un territori*.

2. 4. 3. Antifranquisme

Durant els primers anys 40, tot i les condicions extremadament adverses, van organitzar-se grups clandestins per lluitar contra el franquisme. Organitzacions obreres com la CNT, UGT, PSUC, POUM, nacionalistes com el Front Nacional de Catalunya (format l'any 1940) i ERC van crear xarxes clandestines, van fer accions de propaganda i van col·laborar amb els aliats en un conflicte mundial que consideraven propi. Entre 1944 i 1947, mentre les institucions republicanes es van reorganitzar a l' exili i van demanar l'ajuda dels vencedors, dels feixismes i de la naixent Organització de les Nacions Unides, a l' interior de Catalunya es va formar, l'any 1945, l' Aliança Nacional de Forces Democràtiques de Catalunya, integrada per diferents partits, amb l'objectiu de lluitar conjuntament per l'enderrocament de la dictadura i el restabliment de l' "ordre republicà". També va ser important l' acció dels maquis que duïen a terme accions puntuals en zones muntanyoses.

²² BENET, Josep. 1995, p. 511

A partir de 1948 va començar a ser palès el fracàs de totes les opcions de l'antifranquisme per part d'una població afectada pel cansament material i moral de la postguerra i, a més, els governs occidentals no estaven disposats a anar més enllà de condemnes verbals al franquisme i de limitades pressions diplomàtiques. Aquest escenari portà a la crisi generalitzada de l'antifranquisme, agreujada pels efectes de les actuacions de les forces policials. La majoria d'organitzacions antifranquistes, van patir el cansament i la desmoralització de militants i dirigents així com l'acció repressiva franquista, de tal manera que en els últims anys de la dècada del quaranta l'oposició tant interior com exterior va afeblir-se extraordinàriament.

Va ser als anys cinquanta quan es van produir les primeres accions importants de protesta política. Al març de 1951 es va produir a Barcelona l'anomenada *vaga del tramvia* en la qual els usuaris van iniciar un boicot massiu deixant d'utilitzar aquest transport, ja que es pretenia apujar el preu dels bitllets de 40 a 70 cèntims²³. L'èxit del boicot va donar lloc a la continuació de la protesta, amb la convocatòria d'una vaga general el 12 de març demanant la llibertat dels detinguts durant les protestes i expressant el rebuig per l'increment del cost de la vida. La vaga va ser seguida per uns 300.000 treballadors de Barcelona, i de seguida es va estendre també per Terrassa, Badalona, Mataró i Manresa. Davant aquest nou desafiament, les autoritats franquistes van incrementar la pressió repressiva i, al mateix temps, iniciaren una campanya propagandística denunciant l'acció del comunisme internacional contra "la pau d'Espanya" que van reforçar amb la detenció d'un grup de militants del PSUC unes setmanes més tard.

Les vagues barcelonines de març, juntament amb les protestes d'altres indrets, van influir en la gènesi del canvi governamental de juliol i en el primer viratge significatiu de la política econòmica franquista. D'altra banda, aquestes mobilitzacions obreres van estimular la formació, tot i que lentament i limitada, de grups activistes obrers a les grans empreses, molts lligats o que s'anirien vinculant, d'una banda, als moviments obrers catòlics, com les Germandats Obreres d'Acció Catòlica (HOAC) i la Joventut Obrera Catòlica (JOC), i d'altra banda al PSUC. Aquests militants obrers van iniciar una inèdita col·laboració entre catòlics i comunistes, aprofitant uns i altres les possibilitats de la legalitat franquista, especialment en el marc de l'Organització Sindical.

²³ CABANA, Francesc. 2000, p. 158

3. CONTEXT HISTÒRIC A CERVERA I LA SEGARRA (1939-1952)

A la Segarra, com a la resta de Catalunya, amb l' arribada del règim franquista, es prohibí l' ús públic del català, els partits polítics i els sindicats, i va créixer l' absència de llibertats col·lectives i individuals. La població de la Segarra, en la dècada dels 40 va viure una situació molt dramàtica per l' establiment de la política econòmica autàrquica, l' aparició de les cartilles de racionament, les restriccions d' energia, la corrupció i l' estraperlo. Els ajuntaments republicans van ser destituïts i els consistoris municipals de la Segarra van ser encapçalats per persones de dretes i d' ordre, favorables a la dictadura i elegits pel governador provincial. A finals del gener de 1939 ja havien estat constituïdes les noves comissions gestores, tot i que sofriren canvis constants. Cal tenir en compte que a partir de 1948, els regidors dels ajuntaments foren escollits mitjançant les eleccions per terços: el terç familiar, el sindical i el d' entitats.

El nou règim de Franco va començar a implantar a la comarca les organitzacions del *Movimiento Nacional*. L' any 1940, les agrupacions locals de la Falange ja desfilaven pels carrers i places dels pobles. La *Sección Femenina* d' aquesta agrupació, realitzà tasques de beneficència i d' auxili social a Cervera, Guissona i Torà ²⁴.

A Cervera, com a la resta de territori "català", l' any 1940 significà el començament d' una llarga repressió d' aquelles persones que participaren en l' administració de la Generalitat republicana o que militaren en partits d' esquerra democràtica, nacionalista o propers a aquests ideals. Amb l' avenç de les tropes franquistes durant la guerra, van començar les detencions de soldats republicans i personal civil. Aquests presos eren traslladats en camps de concentració, a presons o a batallons de treball. És possible que alguns dels segarrencs detinguts també estiguessin reclosos a Cervera, ja que l' edifici de la Universitat havia esdevingut un dels camps de concentració més importants de Catalunya. Alguns dels presos van ser alliberats gràcies a la presentació d' avals de religiosos, falangistes i gent d' ordre que certificaven la seva "innocència". Altres van ser empresonats, portats a batallons de treball o, en el pitjor dels casos, afusellats. Entre el 1939 i el 1940, van ser executats 25 segarrencs.

També cal destacar els acomiadaments o les depuracions que feia el règim a alguns polítics o militants amb idees oposades al règim. La majoria d' aquests casos venien marcats per la instauració de la Llei de Responsabilitats polítiques de febrer de 1939. A la Segarra, el nombre d' expedients pel tribunal de responsabilitats polítiques va ser força important. Van tramitar-se un total de 223 expedients, amb 62 a Cervera, el que convertia la ciutat en una de les capitals de comarca de les terres de Ponent amb uns índex de repressió més elevat ²⁵.

Les dificultats materials són una altra de les característiques de la Segarra de començament de la dècada de 1940. Els talls i les restriccions elèctriques es produïen amb freqüència. A més a més, la manca d' aigua va ser un problema crònic a la comarca i el més important. Els salaris dels treballadors eren més o menys els mateixos que els de 1936, però els preus dels aliments eren molt alts i també destacava la seva escassetat. Per això va començar el racionament d' aliments i articles de primera necessitat, com a tots els territoris. Això va estimular el sorgiment del mercat negre, en el qual la venda de productes es feia a preus molt superiors als existents en el mercat oficial.

²⁴ TURULL, Max, [et al.]. 2001, p. 45

²⁵ TURULL, Max, [et al.]. 2001, p. 46

A final de la dècada de 1940 i principi de la següent es produí un canvi i van començar a “desaparèixer” les activitats més repressives. En aquest nou ambient més distès, afloraren activitats culturals i de lleure, i les festes i les celebracions van obrir-se pas en la vida quotidiana dels segarrencs. Les representacions teatrals també assoliren un important impuls, juntament amb el reconeixement d’ escriptors com el poeta cerverí Josep Solsona, el novel·lista Manuel de Pedrolo o el poeta en castellà Jaume Ferran. El cinema, juntament amb el futbol i els balls del diumenge a la tarda es convertiren en la principal distracció dels segarrencs.

A finals de la dècada dels 40, les celebracions religioses assoliren un important impuls amb la voluntat de “recristianitzar” el país. Es van portar a terme actes com la passejada de la verge de Fàtima, les jornades eucarístiques arxiprestals, la festa de la Sagrada Missió, i tota mena d’ exercicis espirituals, manifestacions de fe i cursets de cristiandat. En aquest context, també es van recuperar les representacions teatrals del *Cristo Misterio de la Pasión* al 1940. Cal tenir en compte que bona part de l’ impuls de l’ activitat eclesial es deu a l’ Acció Catòlica i Joventut d’ Acció Catòlica.

Fins a finals de 1950, el sector agrari s’ havia vist beneficiat per la política econòmica que protegia el sector de la competència exterior. A partir dels últims anys de 1950, amb la introducció d’ una política econòmica més liberal per part del règim i un fort desenvolupament industrial, la situació del sector agrari començà a alterar-se. Aquells pagesos que no es podien permetre modernitzar la tasca agrícola, es van veure obligats a abandonar la terra i, normalment, buscaven feina en les empreses industrials.

Pel que fa a la política territorial, des de 1948, els regidors dels ajuntaments foren escollits a partir d’ eleccions i pel procediment dels terços: el terç familiar, el sindical i el d’ entitats.

4. PERÍODE DE POSTGUERRA A CERVERA (1939-1952)

En aquest segon apartat del treball plasmaré la situació de postguerra que es vivia a nivell local a Cervera. Per una banda, he aconseguit la informació a partir dels testimonis orals que van viure en primera persona l'època i que, per tant, es tracta d'una font primària. Per l'altra banda, he complementat aquesta informació amb altres fonts escrites també primàries com la revista *Segarra* de l'època (1944-1952) o el dietari (1941-1952) del Senyor Ramon Jordana Pintó i una font oral secundària: l'entrevista a l'historiador doctor Josep Maria Llobet.

Aquest període (1939-1952) conté una sèrie d'apartats (els que s'han utilitzat en les entrevistes) que permeten conèixer com era la vida quotidiana dels joves de postguerra a Cervera.

4. 1. FONTS D'INFORMACIÓ I METODOLOGIA DEL TREBALL

Pel que fa a la metodologia de les entrevistes, primer de tot m'he informat sobre quins són els passos a l'hora de fer una entrevista oral i he elaborat les pautes a seguir per aquest procediment que es troben en l'apartat següent del treball. Després, he elaborat les preguntes passant per totes les temàtiques per tal d'obtenir informació sobre com vivien a Cervera els joves de postguerra (veure les preguntes de l'entrevista a l'annex 2). Seguidament, he buscat possibles testimonis i m'he posat en contacte amb ells. El criteri que s'ha seguit per seleccionar els entrevistats ha estat primer per proximitat familiar i de veïnatge, però també els mateixos entrevistats m'han facilitat l'accés a altres persones. Abans de dur a terme l'entrevista he passat les preguntes a cada testimoni perquè pogués preparar-se-les. En total, he realitzat divuit entrevistes (deu homes i vuit dones) a persones nascudes a Cervera d'edats compreses entre els 75 i els 90 anys. De cada entrevistat s'ha elaborat una fitxa personal que també s'inclou a l'annex 4. De les divuit entrevistes, una s'ha obtingut mitjançant correu electrònic i una altra via correu ordinari, donat que el lloc de residència actual dels entrevistats impedia tenir-hi un accés personalment. Les altres setze entrevistes han estat enregistrades amb àudio i dotze d'elles també en vídeo. La mitjana de temps dedicat a cada entrevista ha estat d'una hora i mitja aproximadament i el total del registre d'àudio ha estat de 20 h i 40 minuts. Posteriorment he transcrit les entrevistes i en aquest cas s'ha respectat tant les expressions com el vocabulari utilitzat pels entrevistats. En el CD de l'annex 5 del treball es troben totes les transcripcions de les entrevistes i també en el DVD de l'annex 6 hi ha els arxius d'àudio. En aquest últim annex també he inclòs un vídeo (5 min.) que he elaborat mesclant els diferents fragments més interessants dels enregistraments de les entrevistes en vídeo i veu per tal d'adquirir una idea del treball pràctic realitzat. Una vegada transcrites les entrevistes, s'ha fet el buidat amb la informació de cadascun dels apartats tractats en el treball. Durant la redacció d'aquest apartat de la memòria, es poden trobar fragments de les cites textuais més interessants que han aportat cada un dels entrevistats seguidament acompanyades amb el nom del testimoni al qual pertanyen. D'aquesta manera, aconsegueixo tenir una representació de tots els participants, ja que cada testimoni ha aportat quelcom nou i profitós al treball. Aquestes mostres, tot i ser molt significatives, són només una petita part de tota la informació que els entrevistats m'han aportat i que en un futur, si convé, podrà ser aprofitada, ja que ha estat enregistrada.

Cal dir que alguns dels entrevistats també m'han facilitat material (fotografies, llibres, quaderns,...) que serveix per il·lustrar la informació recopilada o per ampliar-la. Aquest és el cas d'una entrevistada, el pare de la qual es deia Ramon Jordana Pintó que va elaborar un dietari des de l'any 1941 a partir del qual he pogut obtenir informació crítica i en primera persona sobre els temes de la vida quotidiana que afectaven a les famílies de l'època. De tota la informació del total de dotze anys, he seleccionat aquella informació que creia més interessant respectant totalment el redactat del propi autor. Durant aquesta part de la memòria es poden trobar citacions del dietari acompanyades amb un parèntesis on hi consten les inicials de l'autor, la data i l'any al que corresponen.

La revista *Segarra*, que també he consultat, començà a publicar-se a Cervera el 15 de juny de 1944. Actualment els seus números es troben a la Biblioteca Josep Finestres de Cervera on també hi són digitalitzades en CDs. En total he consultat 207 exemplars i he seleccionat tota aquella informació que he trobat més interessant en relació amb l'àmbit d'estudi i que, en molts casos, apareix en forma d'imatge dins el mateix redactat.

Per tal d'aconseguir més informació del període, he realitzat una entrevista al doctor i rellevant historiador local Josep Maria Llobet Portella. Les preguntes de l'entrevista han estat elaborades a partir del qüestionari utilitzat per la resta dels entrevistats i es troben a l'annex 3. A l'annex 5 (CD) hi consta la transcripció de l'entrevista i a l'annex 6 (DVD) l'arxiu d'àudio. A part de la informació en la vessant històrica, el Sr. Llobet ha pogut aportar algunes de les seves experiències personals i m'ha facilitat un registre amb les despeses de la seva família al llarg de l'any 1940. Això ha permès tenir la relació de preus dels productes consumits que s'han enregistrat en una taula que es troba a l'annex 1.

Finalment, també he anat diverses vegades a l'Arxiu Històric Comarcal, bàsicament, per corroborar dades i dur a terme la recerca d'informació de dades puntuals com els padrons municipals d'habitants, les actes municipals i els cartells i els programes d'actes lúdics a Cervera que han estat fotografiats i, en alguns casos, incorporats en el redactat del treball.

4. 1. 1. Pautes per realitzar una entrevista oral²⁶

A continuació exposo les pautes que he elaborat abans de dur a terme les entrevistes i que he seguit rigorosament per tal de poder abordar un bon treball en la obtenció d'informació oral i de primera mà:

Abans de l'entrevista

1. Informar-se sobre els subjectes a entrevistar
2. Elaborar una llista de temes a tractar durant l'entrevista (No en forma de preguntes)
3. Elaborar un llistat de narradors a entrevistar
4. Escollir els narradors. Criteris:
 - Que tingui interès per parlar sobre el passat

²⁶ VILANOVA, Mercedes [et al.], 2006

- Que parli amb sinceritat
- Que reflexioni sobre la pròpia experiència
- Que tingui en compte tots els detalls
- Que tingui la capacitat de parlar fluidament i ordenadament

5. Posar-se en contacte amb els possibles narradors i informar-los sobre el projecte (si alguna persona es mostra reticent a acceptar que l' entrevistin, pot ser útil esmentar el nom d' alguna altra persona a qui ja hagi entrevistat o la seva importància com un bon subjecte per a l' entrevista)

6. Elaborar un esquema sobre els temes per plantejar durant l' entrevista i aconseguir fotos, retalls de premsa, etc. per inspirar el narrador

7. Acordar el lloc (casa seva serà probablement el lloc més adequat per fer l' entrevista), la data i l' hora de l' entrevista (a elegir per l' entrevistat).

8. Abans d' acudir a l' entrevista cal assegurar-se de saber utilitzar tot l' equipament tecnològic per enregistrar

Durant l' entrevista

1. Cal ser puntual

2. Muntar l' equip de gravació i comprovar el seu bon funcionament

3. Començar l' entrevista promulgant un ambient còmode perquè el narrador es senti relaxat, però sense que es converteixi en una xerrada amistosa, ja que també cal que hi hagi un ambient de concentració. Aconseguir que la persona entrevistada es relaxi (explicació de com anirà l' entrevista, presa de dades personals, que es senti còmode amb la càmera/gravadora, etc.). En quant a la càmera, és millor explicar a la persona entrevistada per què s' usa, en lloc de preguntar-li si és possible fer-ho, tot i que si aquesta es nega, hem de respectar els seus drets.

4. Cedir el protagonisme al narrador. Mantenir una actitud discreta, receptiva, respectuosa, sense emetre cap tipus de judici (mantenir una actitud neutral). Cal ser empàtic i posicionar-se a la pell de l' entrevistat, és a dir, entendre l' esforç que aquest està fent.

5. Plantejar preguntes àmplies i obertes. Tanmateix, no plantejar preguntes generals o tan complexes que la persona no sàpiga per on agafar-les. (utilitzar: "per què?", "com va passar això?", "quina mena de...?", "parleu-me una mica de...", etc.)

6. Començar amb preguntes àmplies i generals, i després demanar aclariments, concrecions i detalls

7. Preguntes breus, clares i concises

8. Començar per aquells temes que resultin més còmodes al narrador i sobre els quals pugui parlar fàcilment. Més endavant, la conversa s' ha d' anar aprofundint fins anar a parar a àmbits més delicats

9. No formular les preguntes de manera que el narrador se senti obligat a respondre de la manera que espereu (Millor no utilitzar: “no us sembla que....?”, “oi que...?”)
10. No interrompre la persona un cop aquesta ha començat a parlar. Cal anotar a la llibreta les preguntes que vagin succeint al llarg de l’entrevista
11. En general, cal començar amb les experiències personals del narrador, després als sentiments i actituds, i finalment a la valoració. Parar atenció a les experiències personals i demanar informació, exemples i explicacions específiques i concretes
12. No n’ hi ha prou en ser un bon oient o moure simplement el cap en una afirmació; cal respondre a l’ informant, fer-li notar que comprenem les seves preocupacions (això animarà l’ entrevistat a revelar els matisos més profunds que a priori dubtaria a explicar)
13. Flexibilitat en la conversa: si un narrador comença a desviar-se del tema de què parlem, redrexeu-lo amb suavitat o deixeu-lo que continuï parlant, encara que el que estigui dient no faci referència directament als temes que havíem marcat. Hem de tenir en compte que és l’ entrevistador qui condueix l’ entrevista.
14. Cal demanar aclariments o explicacions addicionals respecte a una pregunta que haguem formulat a l’ entrevistat i que ens hagi generat dubtes
15. Si al cap d’ unes 2 hores, l’ entrevista resulta incompleta, cal fixar una segona cita amb el narrador i continuar-la
16. Un cop finalitzada l’ entrevista, cal no acomiadar-se amb brusquedat. El narrador pot sentir-se allunyat de la realitat, ja que sovint les entrevistes remouen records molt intensos. Cal agrair a l’ entrevistat el seu esforç en contestar l’ entrevista
17. Demanar al narrador si coneix altres possibles narradors i si té fotografies, documents escrits o objectes materials que puguin resultar útils

Després de l’ entrevista

1. Marcar cada gravació amb una etiqueta amb el número de la gravació, el nom complet de l’ entrevistat i la data i el lloc de l’ entrevista.
2. Després de cada entrevista, cal anotar aquells aspectes o temes que potser no s’ han treballat tant i que caldrà treballar més en la següent entrevista
3. Transcriure la gravació a través del procés de transcripció que haguem escollit
4. Establir un sistema d’ arxius per organitzar les gravacions, els documents complementaris i les transcripcions
5. Dipositar les gravacions en un arxiu públic que s’ encarregui de conservar la seva perpetuïtat

4. 2. POLÍTICA LOCAL

4. 2. 1. Alcaldes i regidors

Durant la guerra, l' alcaldia de Cervera va ser inestable i va passar per diverses mans (Joan Solé i Boria, Joan Pont i Mora i Antonio Segura Bonjoch), però tot va canviar amb l' entrada de les tropes franquistes a Cervera el 16 de gener de 1939, un fet que no ha passat desapercebut en la història de la nostra ciutat i que pocs entrevistats recorden amb nitidesa:

El dia que van entrar els nacionals vam veure per la finestra que pel carrer Pou Nou passaven uns cavalls amb una bandera espanyola. I hi anaven moros també. Llavors vam dormir a casa perquè deien que desbaliaven les cases. Al balcó posàvem una llum d' oli amb un cartell que posava: Habitado. Però empenyien la porta per poder entrar i la meua mare hi havia posat una taula. Vam passar por. Sóc una de les poques que recordo l' entrada dels nacionals.- Francisca Rubinat Ninot

Va començar una nova època encapçalada per una dura repressió, una víctima de la qual en va ser l' alcalde republicà i d' esquerres Domènec Puigredon i Borruix que va ser afusellat per les forces franquistes el 28 de juliol de 1939.

Cervera, ja *liberada* (Figura 4), va ser regida per Juan Camacho temporalment fins que el 16 de novembre de 1939 va ocupar el càrrec Josep Trilla Bacardit.

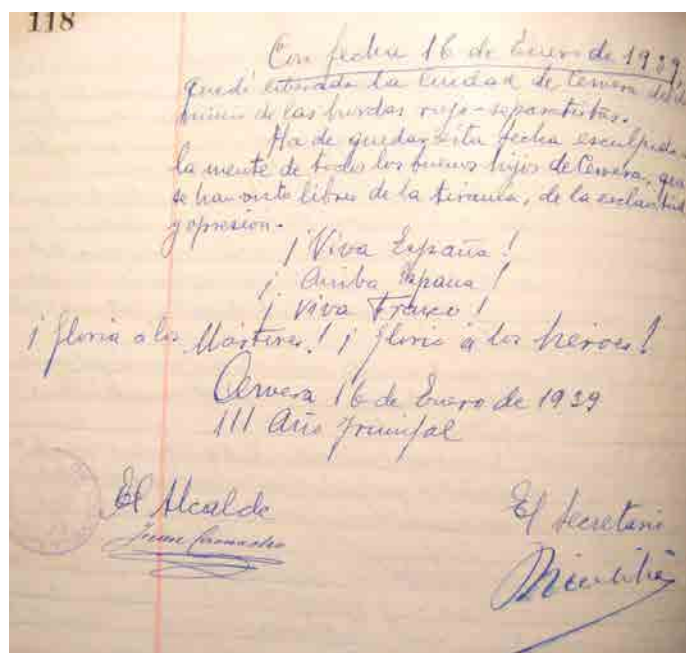

Figura 4: Acta municipal del 16 de gener de 1939. Font: Arxiu Històric Comarcal

En aquest període d' alcaldia de Josep Trilla, es va iniciar la construcció de la Nacional-II sota el túnel que va ser un avenç infraestructural important. L' any 1945 va ser substituït per Josep Cisteró Cisteró tal i com es mostra en la relació del nou ajuntament del noticiari de la revista *Segarra* (Figura 5):

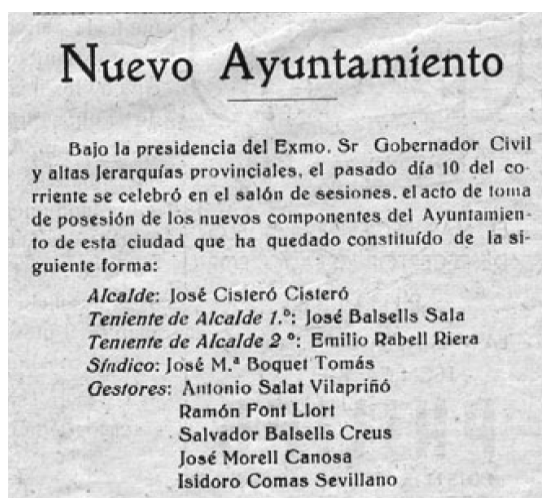

Figura 5: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de gener de 1945 (núm. 6 p. 6) amb els noms dels components del nou consistori municipal.

A partir de les “eleccions” de 1948 (veure apartat següent) va ser nomenat un nou consistori encapçalat per Josep Balcells Sala.

La majoria dels entrevistats recorden els noms dels alcaldes d’ aquesta època (Trilla, Cisteró i Balcells) però no els dels regidors. Moltes vegades recorden el nom i, a més, l’ ofici que tenia o la botiga que regentava:

Recordo un alcalde que era sastre i tenia la sastreria allà en aquella botiga del carrer Combat. [...] Aquest alcalde, per cert, va ser un alcalde que va treure la carretera de dins a Cervera (referint-se a l’ alcalde Trilla)- Josep Rosich Anguera

El primer alcalde que hi va haver després de la guerra va ser en Joan Camacho del Moral que [...] vivia al nostre carrer. Després va venir el Senyor Josep Trilla i al cap d’ uns anys va venir el Senyor Cisteró. Després va venir el Senyor Balcells que treballava d’ escrivent al comerç del Carbonell.- Antonio Boquet Tomàs

El nou règim franquista va començar a implantar a la comarca les institucions del *Movimiento Nacional*. A Cervera, el *Jefe del movimiento* era el Senyor Emili Rabell i també hi havia el *Delegado Comarcal del Frente de Juventudes*, Salvador Casamitjana, que va ser nomenat l’ any 1945. Aquest mateix any va iniciar el seu càrrec com a *Gobernador Civil y Jefe Provincial del Movimiento* el camarada José Carreras Cejudo i el cerverí José Maria Sarrate va ser nomenat *Jefe Provincial de la Falange*.

4. 2. 2. “Eleccions” de 1948

En aquestes “eleccions” sota els criteris del que es denominaria democràcia orgànica, només s’ elegien els regidors que havien de formar part del nou ajuntament i cal tenir en compte que l’ alcalde era sempre elegit pel governador provincial. Els regidors s’ elegien amb tres terços diferents i cada terç constava de tres regidors. Un terç s’ elegia pels caps de família que van votar el 21 de novembre de 1948 i podien elegir una de les dues candidatures que es presentaven:

- Primera candidatura: Magín Raich Gomà, José Cos Salvadó i Salvador Gasol Permanyer

- Segona candidatura: José Busquet Roque, José Vilalta Esteve i Ramón Termens Castellà

El segon terç va ser elegit pels compromissaris de les entitats sindicals el dia 28 de novembre. Finalment, l'últim terç es va elegir el 5 de desembre per part dels regidors que constituïen els dos terços anteriors. Aquest últim terç de representació corporativa era anomenat el d'entitats econòmiques, culturals i professionals i els votants elegien els regidors a partir d'un llistat amb membres d'"entitats" elaborat pel Governador Civil.

Segons les dades oficials i primàries de l'època de l'Arxiu Històric Comarcal, els resultats de les eleccions van ser els següents:

- Terç sindical: Juan Colom Quintana (27 vots), Ramon Minguell Mas (26 vots) i Martín Martí Segarra (26 vots)
- Terç familiar: Ramon Termens Castellà (607 vots), José Vilalta Esteve (516 vots) i José Busquets Roqué (498 vots)
- Terç d'entitats econòmiques, culturals i professionals: Antonio Salat Vilapriño (6 vots), José M. Boquet Tomàs (6 vots) i José Ribera Marimón (4 vots)

En les anotacions del dietari del Sr. Jordana, apareixen els següents resultats que no coincideixen amb els oficials i que ens fan pensar en una certa fraudulència en els resultats de l'escrutini:

Ramon Termens Castellà 335 vots, Josep Busquets Roqué 272 vots, Josep Vilalta Esteve 240 vots, Magi Raich Gomà 149 vots i Salvador Gasol Permanyer 178 vots. Han estat unes eleccions molt fredes. La gent no ha tingut cap interès. Han votat un 25 o 30%. A les actes i per ordres de dalt, s'ha fet constar com si hagués un 85% de cens. (RJP: 21 de novembre de 1948)

Finalment, el nou ajuntament, quedà constituït definitivament el dia 6 de gener de 1949 (Figura 6):

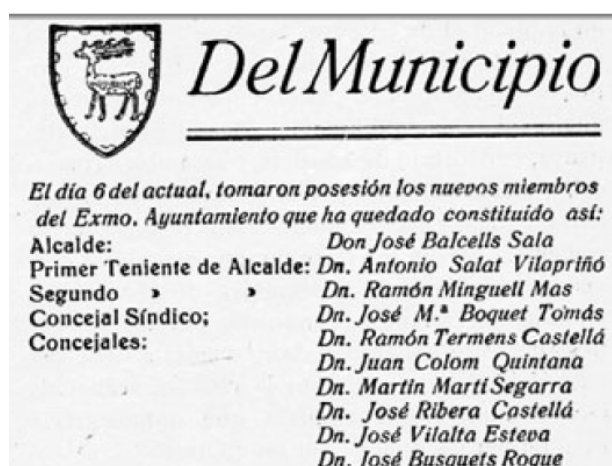

Figura 6: Relació dels components del nou consistori municipal.
Font: Revista Segarra del 31 de gener de 1949

Pel que fa a les entrevistes, la majoria dels entrevistats no recorden res d'aquestes "eleccions". El fet que es tractessin d'unes eleccions locals amb poca repercussió a la societat fa que, els pocs testimonis que creuen recordar-les, designin el referèndum que

es va portar a terme l' any 1947 en el que s' havia de votar a favor o en contra de la Llei de Successió. A continuació, podem veure com un entrevistat explica com va anar la jornada i defineix el referèndum com poc seriós i fraudulent:

Jo vaig ser nomenat membre d' una mesa que va ser instal·lada a un bloc de la Universitat on ara hi ha l' UNED. Però hi havia molt poca serietat, per no dir que era una olla de cols. Perquè va venir un senyor que no portava una papeleta, en portava vuit o deu i les va tirar totes. El president no va dir res i nosaltres com que érem molt joves i no sabíem ni quin paper teníem allà, no vam dir res- Antonio Boquet Tomàs

Un altre dels entrevistats afirma que va anar a votar en aquest referèndum perquè era obligatori, però hi anà tard quan ja tancaven perquè veiessin la intenció d' anar a votar, però, d' aquesta manera, no va haver d' emetre el vot:

Era obligatori anar a votar i no hi volíem anar, perquè era consolidar la dictadura i tot aquest tinglado falsejat. Quan eren per allà a tres quarts de vuit, vam sortir fent veure que anàvem a votar, perquè ens veiessin pel carrer. Però quan vam arribar estava tancat- Armand Forcat Morros

4. 2. 3. Urbanisme

Una de les construccions que va desvetllar més controvèrsies va ser la construcció d'un nou accés de la carretera nacional II per sota del túnel (Figura 7).

Figura 7: Obres del túnel de la nacional II. Font: Arxiu Gómez Grau

L' obra es va iniciar a finals d'agost de l'any 1944, sota el mandat de l' alcalde Trilla. El comerç cerverí va manifestar el seu rebuig considerant que el desviament de la carretera Madrid-França aïllava la ciutat i això repercutiria negativament en el seu negoci. També els veïns del carrer Major es queixaven dels sorolls que es feien degut a la seva construcció. Les obres es van interrompre el gener de 1945 a causa del fred i el juny de 1945 hi va haver un desprendiment que va causar la mort de dos dels treballadors i d'un

ferit greu (Figura 8). Aquestes dades ens mostren les dures condicions de treball dels obrers que, segurament, també patien unes llargues jornades de treball.

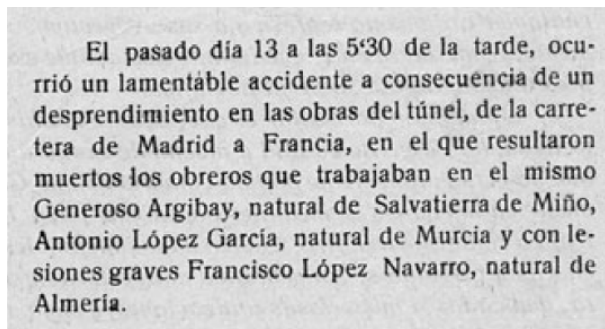

Figura 8: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de juny de 1945 (núm. 26 p. 3)

Les obres del túnel van acabar al juliol de 1949 sense que es fes cap acte d'inauguració oficial (Figura 9):

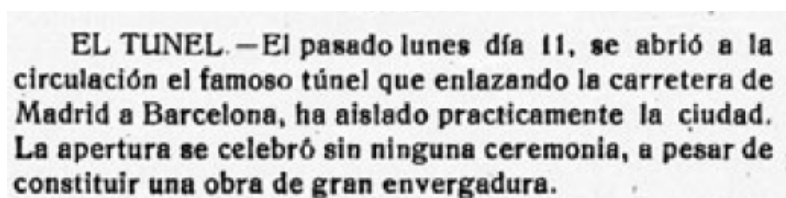
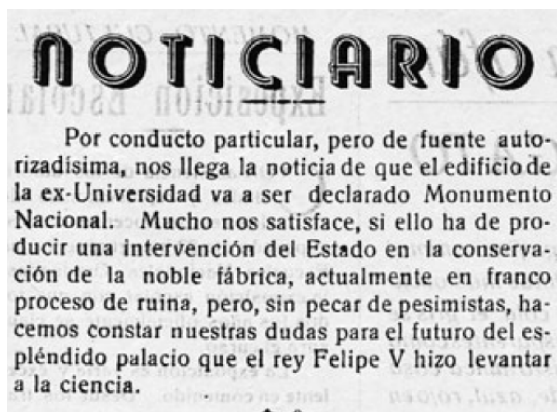

Figura 9: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de juliol de 1949 (núm. 124 p. 3)

En aquest període de postguerra, a Cervera es veien els estralls de ruïna que havia originat la guerra en molts edificis i carrers de la ciutat. En molts casos es demanava als mateixos propietaris la reconstrucció de les voreres per falta de pressupost del consistori municipal (Figura 10):

Figura 10: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de març de 1945 (núm. 20 p. 2)

També l'edifici de la Universitat va quedar molt afectat per la Guerra i en nombroses ocasions es van fer gestions des de l'ajuntament per tal d'arranjar els desperfectes de les teulades i en general de tot l'edifici que es trobava en un estat deplorable (Figures 11, 12 i 13):

Figura 11: Fragment de la revista *Segarra* del 30 de juny de 1946 (núm. 51 p. 3)

Figura 12: Cúpula del paranimf de la Universitat després de la Guerra. Font: Arxiu Gómez-Grau

Figura 13: Interior del paranimf de la Universitat després de la Guerra. Font: Arxiu de la família Ràzquin

4. 3. DEMOGRAFIA

El creixement de la població durant la postguerra no és positiu i denota un clar estancament que també va repercutir de forma negativa en l' activitat econòmica i comercial de la ciutat. El nombre d' habitants a Cervera l' any 1940, dos anys després de la guerra, era de 4.878. Si considerem les dades d' una dècada anterior, és a dir, de 1930, veiem que era de 4.491 habitants i això vol dir que la població no va patir una davallada important com passava en moltes altres ciutats a conseqüència de la guerra. A continuació he elaborat una taula amb els habitants del període estudiat²⁷:

1940	1942	1943	1944	1946	1947	1948	1949	1950
4.878	5.019	5.065	5.051	5.150	5.176	5.169	5.264	5.159

Taula 3: Habitants de Cervera. Font: padrons municipals de l' Arxiu Històric Comarcal

A la Segarra núm. 184 del 15 de gener de 1952 (p. 8) es fa una relació del moviment demogràfic corresponent a l'any 1951: 62 naixements i 66 defuncions. Al padró municipal de 1950 també hi ha una davallada de 105 habitants respecte l' any anterior, és a dir, es produeix un creixement vegetatiu negatiu, motivat segurament per la precarietat econòmica i les condicions socials desfavorables en que vivien les famílies.

Per tant, es pot dir que no es va produir un moviment demogràfic, sinó que va tractar-se més aviat d' una època d' estancament amb un creixement molt poc important i, fins i

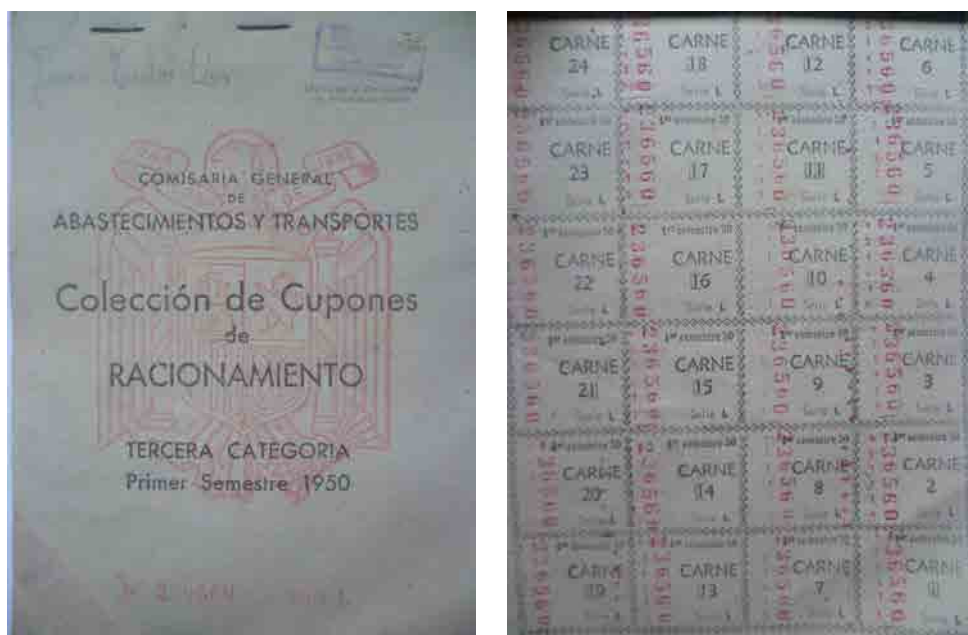
²⁷ Els habitants dels anys que no apareixen en la taula no es conserven en els padrons municipals de l' Arxiu Històric Comarcal

tot, alguns retrocessos al final de la dècada, uns clars indicadors d' una paràlisi en tots els àmbits, fruit encara de la Guerra Civil.

4. 4. ECONOMIA

4. 4. 1. Cartilles de racionament

Cada família tenia una cartilla de racionament amb uns cupons que bescanviava per una quantitat determinada d' un producte de consum (Figures 14 i 15). Els productes que es podien adquirir mitjançant aquest sistema eren: pa, sucre, llegums i arròs, patates, pasta de sopa, cafè o xocolata, carn, oli i farina. Hi havia uns cupons anomenats *varios* que servien per bescanviar-los per altres productes que anaven variant com sabó, bacallà, formatge, llet, etc.

Figures 14 i 15: Cartilla de racionament. Font: Arxiu familiar d' en Joan Niubó Cos

Les cartilles es renovaven cada any o semestre a la *Delegación Local de Abastecimientos*. Els ciutadans eren informats a través de pregons de l' Ajuntament tal i com esmenta el Senyor Jordana en el seu dietari:

En un pregó diuen que passi la gent per l' Ajuntament a recollir la tarja de racionament que serà per tot l' any al preu de 6 pts. (RJP: 28 de juliol de 1941)

Als noticiaris de la revista *Segarra* apareixen periòdicament notes informatives comunicant la renovació d' aquestes cartilles de racionament (Figura 16):

TARJETAS DE RACIONAMIENTO.—Nos comunica la Delegación Local de Abastecimientos que el próximo día 20 termina el plazo para retirar las nuevas tarjetas de racionamiento. Pasado dicho día las tarjetas que no hayan sido retiradas serán anuladas, siendo necesario para obtenerlas formar un expediente para cada una y pagar las sanciones correspondientes.

Figura 16: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de novembre de 1948 (núm. 108 p. 3)

Els productes que s' adquirien eren de baixa qualitat i, en la majoria de vegades, faltaven productes a causa de l' escassetat d' existències. Això queda reflectit any rere any en el dietari del Senyor Jordana:

Avui han donat 4 quilos de patates per persona a 1 pta. el quilo. Són dolentes de gust. No hi haurà pressa per anar a buscar-les. (RJP: 7 de gener de 1943)

Avui han donat racionament de bacallà, de vergonya perquè es sabia que no ho era. A 9 pts. el quilo a raó de mig quilo per persona (RJP: 20 de maig de 1943)

Els preus venien fixats per l' Estat i variaven segons les existències. En la taula següent apareixen alguns dels productes, preus i les quantitats que es donaven amb irregularitat periòdica:

Any	Producte	Preu	Quantitat
1942	carn	1,05 pts./kg	4 kg/persona
	oli	4,50 pts./l	1 l/persona
1943	patates	0,25 pts./kg	4 kg/persona
	sucre	3 pts./kg	-
	bacallà	9 pts./kg	0,5 kg/persona
1944	carn	22 pts./kg	-
1945	oli	4,75 pts./l	9 l/libreta
	patates	1,45 pts./kg	4 kg/persona
1947	oli	5,25 pts./l	1 l/persona
	patates	1,30 pts./kg	1 kg/persona
	pa blanc	4 pts./kg	300 gr/dia.persona

Taula 1: Relació de productes racionats d' alguns anys del període d' estudi. Font: Dietari del Senyor Jordana i revista *Segarra*

El tabac també anava racionat i es necessitava la tarja de fumador per adquirir-lo. En el dietari se'n fa referència l' any 1944:

Els estancs faciliten per 1 pta. la tarja de fumador que a partir d' ara serà necessària per a que es pugui treure la ració de tabac. Et fan posar 4 o 5 firmes que surts amoïnats pensant que has firmat la pena de mort (RJP: 11 de gener de 1944)

Per Nadal, la Delegació Local d' Abastiment i Transports subministrava productes extra en motiu de les festes. El Senyor Jordana en fa referència amb aquestes paraules:

Avui donen com a ració extraordinària de Nadal, cafè, sucre i cinc quilos de patates per persona (RJP: 24 de desembre de 1941)

Han donat el racionament de Nadal!! Esgarrifeuse! Farina de blat de moro, sucre roig i arròs ple de pedres i porqueria (RJP: 19 de desembre de 1944)

En el Noticiari d' alguns números de la *Segarra* també s' anuncia la recollida del racionament extra per Nadal (Figura 17):

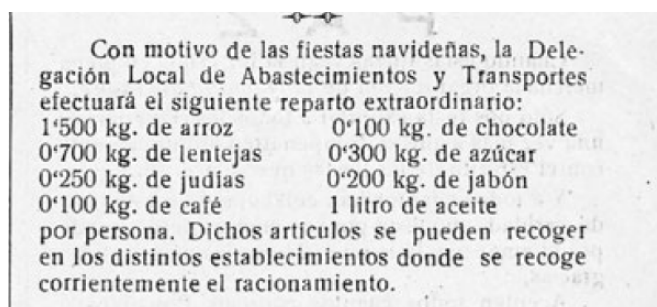

Figura 17: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de desembre de 1947 (núm. 86 p. 3)

Generalment, els entrevistats recorden i expliquen com funcionava el sistema de les cartilles de racionament i expliquen aspectes interessants d'aquest sistema:

L'ajuntament va fer unes cartilles i allà hi constava el nombre de persones que hi havia dins d'una família. Llavors, per exemple, allà ens deia que cada setmana ens tocava mig quilo d'arròs per persona. Aleshores a les botigues anaven a buscar el "gènere" a l'ajuntament a l'engròs i si la botiga tenia trenta cartilles li corresponien tants quilos d'arròs. Estava tot controlat. Recordo que quan em vaig casar l'any 50 encara hi havia cartilles i a la meua dona li van haver de fer el traspàs i donar-la d'alta a la nostra cartilla. - Antonio Boquet Tomàs

Cal remarcar que l'economia eminentment agrària de la zona, feia que moltes famílies pageses ja gaudissin de certs aliments pel consum propi i que, generalment, no els fes falta el racionament, tal i com veiem en el següent testimoni:

Tampoc vam tenir massa problema perquè els meus avis i els meus oncles eren pagesos i teníem ous, gallines, conills,... I la meua mare, al ser vídua, també ho feia. Si teníem farina pastàvem el pa, però també en menjàvem de negre. - Francisca Rubinat Ninot

El següent cas ens mostra una família propietària d'un bar o de qualsevol establiment a la qual no li feia falta el sistema de racionament per aconseguir aliments:

Ens donaven una cartilla per cada persona i anàvem a una botiga determinada on els la signaven cada mes o cada no sé quan. Jo hi havia anat, però ens ho donaven molt dolent. Sortosament, no vaig patir mai gana, perquè al tenir el bar haviem de tenir coses per la gent. La mama donava els aliments de la cartilla a una senyora que ens venia a rentar. El pa era negre i molt atapeït, el sucre negre i la xocolata era molt dolenta. - Rosa Bernaus Gomà

En un altre cas, l'entrevistada va viure molt d'a prop el sistema i, fins i tot, hi va col·laborar:

Mira, això sí que ho recordo, perquè anava a ajudar el meu pare a tallar els tiquets. Donaven una cartilla i allà hi deia per què servia: deu quilos de patates, un quilo de sucre o del que fos. Llavors la gent venia allà al magatzem perquè el meu pare li van agafar i es va convertir en un magatzem d'intendència. I quan arribava un vagó de patates, tot feia cap allà. Hi havia molta cua de gent amb cartilla de racionament que se'ls hi havia de tallar el tiquet, pesa'ls-hi els quilos que hi deia i tots contents marxaven carregats. - Anna Maria Turull Orobítg

La cartilla de racionament tenia una doble funció i també servia com a document d' identitat. Cada cartilla d' abastiment era personal i intransferible, d' aquesta manera, cada vegada que s' anava a comprar, calia presentar no només els cupons, sinó tota la cartilla, ja que allà hi apareixien totes les dades personals del propietari (Figura 18).

Esta COLECCIÓN DE CUPONES DE RACIONAMIENTO pertenece
a D. _____
que vive en _____ n.º _____, piso _____
(calle o plaza)
titular de la TARJETA DE ABASTECIMIENTO. Serie _____ n.º _____
_____, a _____ de _____ de 1950.
El titular (1).

Figura 18: Espais per les dades personals de les cartilles de racionament. Font: Arxiu familiar d' en Joan Niubó Cos

Cal assenyalar que un entrevistat també recorda la cartilla de racionament com un document amb doble funcionalitat:

Llavors a cada cartilla de racionament hi havia un fullet a davant d' identificació i allò et servia de carnet d' identitat. Jo de petit havia anat a Barcelona, passava la policia i havies d' ensenyar la identificació, que era la cartilla blanca del racionament.- Isidor Rosich Comas

El sistema de les cartilles de racionament es va donar per finalitzat l' any 1952. En la revista *Segarra* s' anuncia la fi del sistema coincidint amb el tretzè aniversari de la victòria de la *Cruzada* (Figura 19):

DIA DE LA VICTORIA.—No podíamos dejar pasar la oportunidad de la fecha, sin hacer resaltar la honda significación de ese glorioso aniversario que conmemora el 1.º de Abril. Cuando el mundo reconoce ya el valor precursor de nuestra Cruzada, España no puede permanecer indiferente a la fecha que cerró la etapa gloriosamente fructífera de la guerra para abrir la no menos dura y heroica tarea de la paz, y el gobierno del Caudillo ha querido solemnizarla este año con la libertad en el régimen del pan y el anuncio de la supresión del racionamiento del aceite, jalones definitivos en el retorno a la normalidad en la vida de los españoles, normalidad y paz a que nos hicimos acreedores, Dios sabe a costa de cuantos sacrificios y cuanta sangre, con nuestra guerra de Liberación, que en España terminó el día 1.º de Abril de 1939.

Figura 19: Fragment de la revista *Segarra* del 31 de maig de 1952 (núm. 193 p. 3)

En el dietari, la informació coincideix i també fa referència a aquest esdeveniment:

Avui el pa es ven sense llibreta de racionament. Gràcies a Déu! Els diaris del dia 22 del mes passat ja portaven la notícia. També porta el diari que a partir del proper racionament anirà lliure l' oli (RJP: 1 d' abril de 1952)

Tot i així, la cartilla encara continuava funcionant com a document d' identitat i les famílies encara l' havien de conservar, tal i com s' expressa en el dietari del Sr. Jordana i a la revista *Segarra* (Figura 20):

L' ajuntament fa passar unes fulles advertint al veïnat la necessitat i l' obligació de conservar la tarja blanca del racionament que servirà per a l' expedició del document d' identitat que dins de poc serà expedit i tindrà la categoria, classe i pagament d' acord amb les dades de dita tarja blanca (RJP: 26 de juny de 1952)

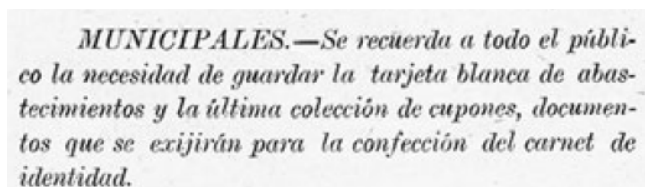

Figura 20: Fragment de la revista *Segarra* del 31 de maig de 1952 (núm. 193 pàg. 3)

4. 4. 2. Estraperlo i mercat negre

A causa de l' escàs subministrament d' aliments i productes d' ús quotidià de les cartilles de racionament, sobretot els primers anys, es va generar, paral·lelament, un mercat il·legal de compra-venda que era l' estraperlo. Dins d' aquest fenomen se'n podien diferenciar dos nivells. Per una banda, hi havia l' estraperlo per benefici familiar que era mig tolerat per les forces de l' ordre, però per l' altra banda, existia un mercat negre a gran escala que movia una gran quantitat de productes. Així mateix també ho explica un entrevistat:

Els ferroviaris, que tenien el bitllet de franc perquè estaven militaritzats, viatjaven i portaven arròs, però aquest arròs no arribava a l' estació. Abans d' arribar a l' estació on hi havia els carrabiners que controlaven que no es fes l' estraperlo, els ferroviaris llençaven l' arròs i aquest arribava a la casa del qui el recollia que estava conxorxat amb el del tren. també hi havia els que anaven a l' engròs. Els que utilitzaven els carros tirats per mules i passaven la frontera de Talavera per passar a la província de Barcelona.- Armand Forcat Morros

De fet, els que formaven part d' aquest estraperlo a gran escala ho feien amb finalitats totalment lucratives i aquests eren els perseguits pels carrabiners. Quan aquests últims detectaven alguna activitat lucrativa d' aquest tipus confiscaven el material i els estraperlistes eren detinguts i empresonats. A continuació podem veure algunes cites de les moltes que es fan al dietari del Senyor Jordana sobre aquest fenomen:

La Guàrdia Civil deté un camió carregat de llana i el requisa. Era d' un d' Igualada. La Guàrdia Civil dispara dos o tres trets a un camió carregat de marisc que no es va voler parar a Tàrraga. (RJP: 17 de maig de 1941)

Dos carros que portaven estraperlo són detinguts pels carrabiners, els carreters han fugit camp a través (RJP: 28 d' agost de 1941)

Els carrabiners han fet una gran requisa d' oli més de 10.000 quilos a un pagès de Vallfogona de Riucorp al que han practicat un registre domiciliari (RJP: 4 de juny de 1943)

Els productes confiscats eren entregats a la *Comisaría Local de Abastecimiento* i eren distribuïts com a productes de racionament. Tot i així, no sempre s'hi feia arribar la totalitat del material confiscat, tal i com s'expressa irònicament en el dietari:

Avui racionament de porc a totes les tendes al preu de 22 pts. el quilo enrasat. Són dels 19 porcs que varen requisar fa pocs dies. 9 els han repartit per les botigues a fi de racionar-los entre la població; 4 els han facilitat a... i els altres 6, diuen que s'han perdut. La sang, freixures i potes els han donat a la Casa Caritat i a l'Auxili Social (RJP: 26 de gener de 1944)

El transport de l'estraperlo a petita escala es feia amb el tren. Molts dels usuaris habituals llençaven algun producte per la finestra, perquè fos recollit per algun conegut, abans d'arribar a l'estació per tal de no ser detectats pels carrabiners.

Els trens, abans d'arribar a Cervera, hi havia un punt on baixaven tot de paquets per la finestra i a baix hi havia algú altre que els rebia, perquè si aquets paquets arribaven a l'estació, hi havia vigilància. No arribaven aquí, entre St. Guim i Cervera ja baixaven paquets i també ho feien per la banda de Lleida. – Anna Maria Turull Orobitg

Vèiem gent que des del tren tiraven sacs que altres recollien. Sabíem que la Panadella era un dels eixos d'estraperlo.- Jaume Ferran Camps

Malauradament, moltes vegades, l'estraperlo a petita escala tampoc donava bon resultat i, fins i tot, l'ajuntament no complia la llei i si no el confiscava per consum propi, el venia il·legalment al mercat estraperlista:

Avui al tren de les 4'20 de la tarda hi ha hagut requisada general. No han deixat res, inclòs les maletes de la roba (RJP: 26 d' octubre de 1941)

Avui han fet una requisita al tren que tots els empleats de l'ajuntament tindran menjar per 3 mesos. Si hi ha alguna cosa dolenta ja la portaran a l'Auxili o a la Casa Caritat (RJP: 4 de desembre de 1945)

Una grossa quantitat de pa requisat avui als pobres estraperlistes del tren ha estat venut a preu d'estraperlo pel forn de Cal Jan, 13 pts., per ordre de l'ajuntament (RJP: 27 d' octubre de 1949)

L'escassetat de poder adquisitiu d'algunes persones de la població feia que, malgrat el sistema del racionament en l'alimentació, tinguessin serioses dificultats econòmiques a l'hora de comprar menjar. Per això, l'*Auxilio Social* va obrir uns menjadors públics que van ajudar molt a sobreviure als més desfavorits, ja que entre juliol de 1939 i desembre de 1940, aquesta agrupació va distribuir més de 60.000 racions de menjar.

4. 4. 3. Restriccions d'aigua, de llum i de carburants

Al llarg d'aquest període (1939-1952), les restriccions elèctriques es van produir de forma contínua i reiterada. Tots els entrevistats fan referència a aquest fet i comenten que havien d'utilitzar llums d'oli, llums de carbur (Figura 21) i espelmes quan no hi havia disponibilitat de corrent elèctric.

Sempre teníem preparat el llum d' oli i el de carburo. Deien: "Aquesta setmana no hi haurà llum" o "aquesta setmana només hi haurà llum de quatre a cinc" o "de vuit a deu", però la gent ja estava mentalitzada i preparada.- Isidor Rosich Comas

Els dies i les hores de tall de subministrament elèctric variaven segons l' època i els anys. Per exemple, a principis de l' any 1945 no hi havia llum els divendres i dissabtes de les vuit del matí a les sis de la tarda; Més endavant, les restriccions eren de tres dies a la setmana: dijous, divendres i dissabtes. Aquests talls de subministrament, a més d' afectar les llars familiars, impedièn el normal funcionament de les fàbriques. D' aquesta manera, els jornalers es veien obligats a fer jornades nocturnes per aprofitar el subministrament elèctric i mantenir la producció. Un dels entrevistats va viure plenament aquest fet:

Figura 21: Llum de carburo.
Font: Material familiar

A la postguerra el tema de les restriccions! La guerra va destrossar molt i la llum elèctrica anava escassa. Sobretot cap a l' hivern es tancava la llum i eren les restriccions. Nosaltres, als tallers, treballàvem de nit per totes aquelles coses que s' havien de fer amb màquina. I moltes màquines anaven amb volant fet rodar per algú. A les cases molta gent tenia una llum de carburo per fer llum. És la llum que hi havia a les cases.- Armand Forcat Morros

Les restriccions van ser durant la guerra i després. Hi va haver restriccions perquè faltava llum. Els pantans no produïen prou llum i hi havia unes hores que la tallaven per tothom. Les restriccions les patien més els que tenien empreses amb motors- Antonio Boquet Tomàs

Aquestes restriccions van generar moltes queixes per part dels empresaris i també dels treballadors que treballaven en horaris totalment irregulars (Figura 22):

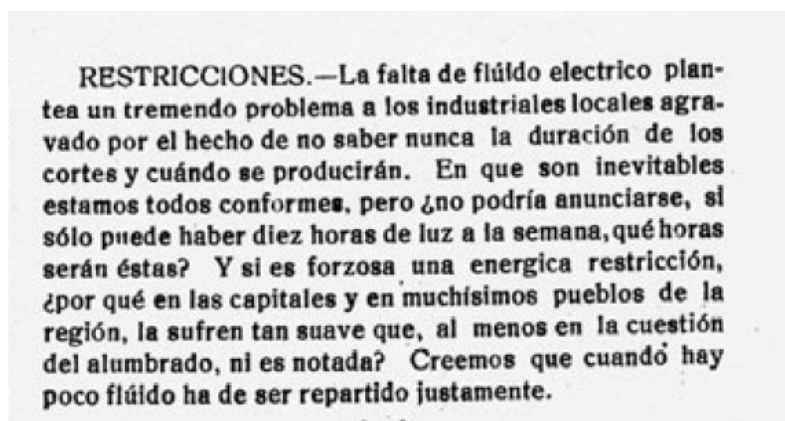

Figura 22: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de febrer de 1949 (núm. 114 p. 3)

La manca d' aigua també és un tema recurrent al llarg d' aquest període. En els primers anys de postguerra les llars de molts entrevistats no disposaven d' aigua corrent i havien d' utilitzar l' aigua de cisternes, pous i de les fonts públiques (Figura 23).

Figura 23: Font de la plaça Sant Miquel als anys 40. Font: Arxiu Gómez-Grau

La primera mesura que es va emprendre des de l' Ajuntament va ser l' aportació de l' aigua del pou de les Oluges l' any 1945. Tot i així, l' escassetat d' aigua continuava existint i fins i tot a l' octubre de 1950 les famílies van estar un total de deu dies seguits sense aigua. Això feia que les fonts públiques, com la del carrer Pou Nou, el General Güell i la plaça Sant Miquel, estiguessin molt concorregudes. La manca d' aigua va fer que l' Ajuntament imposés durant algunes èpoques uns horaris de funcionament de les fonts públiques. Així doncs, per exemple, al novembre de 1949, les fonts públiques no funcionaven fins a les deu del matí i els diumenges romanien tancades fins a les dues del migdia.

La manca d' aigua era, en part, degut a l' escassa precipitació anual que sempre ha caracteritzat el nostre clima de secà. Durant aquests anys eren habituals les pregàries i les processons religioses per implorar pluja (Figura 24):

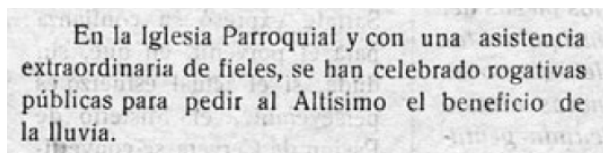

Figura 24: Fragment de la revista *Segarra* del 30 d' abril de 1945 (núm. 23 p. 3)

Degut a l' economia autàrquica pròpia del règim franquista, a principis d' aquest període a Cervera mancava el combustible (benzina, carbó,...). Això es constata amb la poca concurrència de vehicles de transport privats els quals havien d' utilitzar un combustible alternatiu anomenat *gasógeno* tal i com es comenta al dietari:

Són molts els cotxes i camions que a falta de benzina han instal·lat el nou sistema de combustible de llenya o carbó conegut per gasogenos (RJP: 4 de febrer de 1942)

4. 4. 4. Comerços i fàbriques

El mercat es celebrava cada divendres al matí a la Plaça Major com sempre ha estat tradició. Venien els pagesos i ramaders des dels pobles de la vora amb carros per vendre els seus productes. Des de la revista Segarra, s'animava constantment als habitants de Cervera a que assistissin al mercat dels divendres (Figura 25):

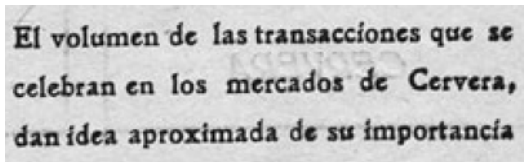

Figura 25: Fragment de la revista *Segarra* del 30 de febrer de 1945 (núm. 19 p. 7)

Pel que fa als comerços, a continuació he confeccionat una taula amb el llistat i el nombre dels que van existir a Cervera al llarg del període d'estudi (1939-1952):

Menjar i begudes	Roba, calçat i complements	Llar i mitjans de transport	Salut	Serveis i altres
Cafès i Malts: 2	Modistes: 3	Electricistes: 5	Farmàcies: 2	Taxis: 3
Bars: 10	Brodats: 3	Mobles: 2	Clíniques: 2	Transports: 3
Queviures: 14	Roba: 6	Bicicletes: 2	Llevadora: 1	Gestories: 3
Forns: 7	Sabateries: 3	Aparells elèctrics de consum: 4	Dentistes: 2	Bancs: 5
Carnisseries i xarcuteries: 3	Sastreries: 8	Fusteries: 3		Notaria: 1
Peixateries: 5	Tintoreries: 4	Persianes: 1		Advocats: 4
Fruiteries i verdureries: 9	Merceries: 3	Pneumàtics: 1		Barberies: 4
Pastisseries: 3	Perfumeries: 2	Utensilis de la llar: 1		Perruqueries: 3
Bodegues: 4	Relotgeries: 2	Ferreteria: 1		Llibreries: 3
Oueries: 2		Construcció: 3		Agència de viatges: 1
		Pintors: 1		Acadèmies: 2
		Carbó: 1		Fotògraf: 1
		Drogueria: 2		Assegurances: 3
				Immobilària: 1
				Impremtes: 2
				Adobs i llavors: 2
59	34	27	7	41

Taula 2: Classificació dels comerços cerverins. Font: Entrevistes orals, dietari del Senyor Jordana i anuncis de la revista Segarra

El total de comerços i establiments era de 168, encara que cal tenir en compte que poden existir duplicitats en el càlcul a causa de la informació poc detallada de les fonts, però tan sols es tracta d'una orientació per fer-se una idea de la situació comercial de la ciutat. De tots aquests, aproximadament 53 em consta que es trobaven al carrer Major

(Figura 26) i a la Plaça Major i aquesta dada ens dóna una idea de la dinàmica comercial que hi havia en aquesta zona on a hores d' ara existeixen pocs comerços. Així mateix ho explica una entrevistada:

Abans tota la vida de Cervera era al carrer Major- Dolors Carbonell Ràzquin

Figura 26: Anunci d' una clínica del carrer Major extret de la revista Segarra del 31 de maig de 1947 (núm. 73 p. 4)

Les fàbriques en funcionament en aquest període eren, majoritàriament, d' àmbit agrícola: dues fàbriques de farina, cinc molins d' oli, el Sindicat (farina, pa, oli i pinsos), dos trencadors d' ametlles; però també eren d' àmbit alimentari: tres fàbriques de galetes (Figures 27 i 28), quatre fàbriques de pasta de sopa, dos fàbriques d' embotits, una fàbrica de malt i cafè, una fàbrica de xocolata, dues fàbriques de vins i alcohols; d' àmbit de roba i calçat hi havia: dos fàbriques de sabates, tres fàbriques de barrets i gorres, una fàbrica de sivelles; i d' àmbit de la construcció i paraments: quatre fàbriques de ciment, una fàbrica de caragols, tres bòbiles, una fàbrica de metres, una fàbrica de persianes.

Figures 27 i 28: Anuncis de fàbriques de galetes de Cervera. Font: Revista Segarra del 15 de gener de 1946 (núm. 40 pàg. 6) i del 31 de maig de 1946 (núm. 49 pàg. 12)

Tal i com podem comprovar, el nombre de fàbriques era considerablement elevat, però cal tenir en compte que es tractava de petites fàbriques locals dedicades, en la majoria de casos, a la transformació de productes agrícoles. A més, es veien afavorides per un moment econòmic "bo" gràcies a les mesures proteccionistes que va implantar el règim i que evitaven la mecanització de la indústria. Per fer-nos-en una idea, al dietari del Sr. Jordana s' especifica el nombre de treballadors de dues fàbriques de galetes:

Les fàbriques de galetes locals, Güell i Morell, treballen fort. Entre les dues hi treballen un centenar de persones. (RJP: 17 d' octubre de 1951)

Pel que fa als entrevistats, tots expliquen amb entusiasme el dinamisme industrial de Cervera. Tot seguit podem veure algunes citacions:

Sí, Cervera era un poble molt dinàmic. [...] Dos fàbriques de farines; dos d' alcohols i vins, una del Jaume Cura i l' altra la del Carbonell; dos d' embotits, una era La Fargue; cinc molins d' olis; la fàbrica de galetes La Palma, que va ser modèlica, perquè hi treballaven cent dones; tres fàbriques de barrets; una fàbrica de metres per medir; quatre fàbriques de pastes de sopa; dues fàbriques de sabates i una de caragols metàl·lics.- Armand Forcat Morros

La fàbrica estrella era el Sindicat, que crec que es va posar en funcionament per allà a l' any 1918. Era la fàbrica de més rendiment de tot Espanya i allà hi treballava molta gent. Després també hi havia la fàbrica de galetes La Palma on hi treballaven moltes noies. Totes les noies provinents del barri de Sant Magí, cases Noves, carrer de Barcelona, carrer Nou,... que eren els barris obrers, anaven a treballar allà. Les galetes les portaven a l' estació i les repartien per tot Espanya. Després les bòbiles, que feien material d' obra per fer les cases i n' hi havia tres o quatre. [...] També hi havia dos o tres fàbriques de pastes de sopa. Fàbriques de confecció de gorres i barrets de senyor [...], fàbriques de ciment, que n' hi havia quatre o cinc [...] Aquí davant de casa hi havia un taller que construïa carros.- Antonio Boquet Tomàs

En aquella època n' hi havia moltes! “La Palma”, les galetes Morell, les galetes l' Amic, la fàbrica de xocolata Yago. Hi havia una fàbrica de pasta que els amos es deien Boulter i el senyor era l' arquitecte de la maquinària del Sindicat; una fàbrica de pasta a davant de la Gisel que es deia cal Persadisses. Hi havia una fàbrica de sabates, una de gorres que es deia Benet allà on hi ha els viatges Kariba i n' hi havia una altra allà on ara hi ha l' Schlecker que deu fer 15 o 20 anys que està tancada. És de les últimes que ha tancat. Després hi havia una altra fàbrica de gorres que estava a dalt de tot de cal Duran i es deien Ibáñez. Hi havia una fàbrica de civelles que la tenia un germà de mossèn Arques. També hi havia una fàbrica de persianes a cal Armengol.- Rosa Bernaus Gomà

4. 4. 5. Economia familiar

L'any 1946 el sou mitjà d'un treballador, segons el dietari del cerverí Ramon Jordana, era de 15 pts/dia. Cal dir que sempre el sou de les dones era inferior al dels homes, així, a la fàbrica de galetes, l'any 1951, un home cobrava entre 100 i 150 pts a la setmana, en canvi una dona menys de 100 pts setmanals. L' any 1952, el preu d'un jornal pel collir olives era de 8-9 duros per l'home i 6-7 duros per la dona.¹

A la taula de l'annex 1 es presenten els preus d'alguns productes de l'any 1940. Aquestes dades van ser recol·lectades pels pares de l' historiador cerverí Josep Maria Llobet Portella. La despesa total de l' any 1940 d'aquesta família formada pels pares i un fill va ser de 5790,90 pts., segons els seus càlculs.

A la taula següent es presenten els diners corresponents als sous i els preus de lloguer i d'alguns productes quotidians dels anys 1950-1951. Les dades s'han extret del dietari del Senyor Jordana i de la revista *Segarra*:

¹ Dades extretes del dietari del Senyor Jordana

Anys 1950/51	
Sou	600 pts/mes
Lloguer	100-200 pts/mes
Pa blanc	11,50 pts/kg
Una dotzena d'ous	21 pts
Sucre	25 pts/kg
Carn	35 pts/kg
Patates	1,60 pts/Kg
Vestit de sastre	400 pts
Sabates nena	89 pts
Entrada cinema	4 pts
Llibre	20 pts
Un cafè	1,5 pts

Taula 3: Relació dels sous mitjans, els lloguers i alguns productes. Font: Dietari del Senyor Jordana i la revista *Segarra*

Observant la taula podem veure com amb un sol sou mitjà, ja que, normalment, només treballava el pare, era just per cobrir les despeses fixes com el lloguer (25% del sou), comprar productes bàsics alimentaris i, encara més, adquirir roba o altres productes per l' estil. Per tant, existia una precarietat econòmica i material per a tota mena de famílies que es reflectia en dietes insuficients, la manca de recursos per la llar, la dificultat per assegurar l' educació als joves, la vestimenta, etc. i per gaudir d' una digna vida material, majoritàriament, hi havia la necessitat que treballassin més membres dins d' una mateixa família.

4. 5. OPRESSIÓ POLÍTICA, SOCIAL, CULTURAL I LINGÜÍSTICA

4. 5. 1. Canvis en l' ús de la llengua

De tots els entrevistats, els més grans (més de 80 anys) recorden molt bé el canvi en l' ús del català, sobretot a l' escola. A partir del 1939, a l' escola s' utilitzava el castellà. Tots els entrevistats parlaven català amb la família, amb els amics i al carrer i només parlaven castellà amb nouvinguts de la resta d' Espanya i amb membres d' estaments oficials. Dos dels entrevistats expliquen la seva vivència personal en relació a aquest tema:

Abans de la guerra i durant la guerra tot era en català i a partir del 39 tot va ser en castellà, excepte a dins a casa. Pel carrer era molt habitual sentir: Habla cristiano!, Si no me hablas mejor, no te entiendo [...] Com que no ho entenien ens deien: Habláis como los perros. Els grans a partir del 39 parlaven molt en castellà perquè hi havia els ajuntaments, els jutjats. Anar a l' ajuntament i parlar en català era impensable. Era obligatori hablar cristiano com ho deien llavors- Armand Forcat Morros

Vaig rebre una lliçó de castellà al mig del carrer. Estava amb uns amics davant una parada de llibres al carrer Santa Anna. Un militar al meu costat. Escoltava. Em va donar una bufetada i va cridar : Hablad castellano, joder!- Josep Maria Madern Sostres

Amb el capellà també es parlava en català. Les misses eren en llatí, però els sermons (Figura 29) es feien en castellà. En una entrevista, es constata que no sempre els capellans seguien aquesta norma:

Hi havia un capellà aquí que a mig sermó va dir: "Sabeu què? Vosaltres m'entendreu més bé i jo també m'explicaré més bé" i va canviar al català al mig de la missa. – Carme Raich Anguera

Figura 29: Sermó d'un capellà als anys 40 a la Parròquia de Santa Maria. Font: Arxiu Gómez-Grau

Aquesta repressió lingüística va ser més dura fins l'any 1945. A partir de l'any 1946, a la revista Segarra ja apareix, en algun exemplar, algun text escrit en català com poemes sobre Nadal, la Festa Major, algunes entrevistes, etc. Cal dir que aquesta repressió afectava també als actes públics i, per tant, tots els cartells anunciadors d'aquells sempre eren, també, en castellà, al igual que la retolació exterior dels comerços i botiges.

4. 5. 2. Canvis de noms de carrers

Els canvis més notables que es van produir responien a nominacions d'àmbit polític. Així doncs, l'Avinguda Catalunya va passar a denominar-se *Avenida del Caudillo*; el Passeig de l'Estació, *Paseo de José Antonio*; el carrer Victòria, *Avenida del General García Valiño*; el carrer Combat, *Calle Liberación*; el carrer de les Verges, *calle General Güell*; el carrer Prat de la Riba, *calle Vidal de Montpalau* i el que actualment és la Rambla Lluís Sanpere s'anomenava *calle Calvo Sotelo*. En altres casos es va produir la traducció textual del nom. D'aquesta manera, la Plaça Major s'anomenà *Plaza Mayor* o es va substituir el nom de carrer Sant Francesc per *calle San Francisco*.

Tots els entrevistats recorden i tenen presents els canvis que es van produir en la nomenclatura dels carrers:

L'avinguda Catalunya es va transformar en l'Avenida del Caudillo; El passeig de l'estació, Paseo José Antonio; la carretera d'Agramunt, que és el carrer Victòria, General García Baliño, que és el general que va ocupar Cervera i tota la Segarra; el carrer Combat, la Calle Liberación; la plaça Major, Plaza Mayor. L'ajuntament, Paeria, fora, això res! Ayuntamiento de Cervera. Aquests són els més significatius, llavors els altres es posaven en castellà. Calle Mayor, Calle San Francisco...- Armand Forcat Morros

4. 5. 3. Persones exiliades, detingudes o expedientades

En les entrevistes, sorgeixen casos de persones no afectes al règim que van ser exiliades, detingudes, expedientades i, en algun cas, condemnades a mort. Es tracta de persones conegudes a Cervera i moltes vegades vinculades directament a les famílies dels entrevistats. Les citacions següents fan referència a alguns d'aquests casos:

Sí, un germà meu era mecànic i no el van demanar a files. El van fer anar a Terrassa i els feien fer material de guerra. Quan van entrar els nacionals, com que representava que havia estat treballant pels rojos, el van agafar i el van portar al camp de concentració aquí a la Universitat.- Carme Raich Anguera

Tenia un oncle que estava al front, el van agafar presoner i el van posar aquí a la Cros en un camp de concentració. – Josep Baró Prats

Les denúncies eren flor de cada dia. S'ha de recordar que els dos primers mesos de la repressió franquista érem a un poblet prop de la frontera francesa a punt de fer el salt. No va ser necessari.. Després vam tornar a Cervera. – Josep Maria Madern Sostres

Vaig saber que l'alcalde republicà estava pres a Lleida i que el van executar.- Jaume Ferran Camps

Aquest últim testimoni, fa referència a l'alcalde republicà Domènec Puigredon i que segurament va ser el cas més notable de condemna a mort, ja que va ser executat el 28 de juliol de 1939 per haver regit com a alcalde durant el temps republicà.

Per tal de controlar certes persones, també es constata en una entrevista que existien certs mecanismes de control dels ciutadans que arribaven a Cervera amb tren:

A l'estació hi havia el CIM, Centre d'Investigació Militar. Llavors a l'estació sempre hi havia algú de Cervera que treballava aquí i comunicava a la Guàrdia Civil els que arribaven amb tren- Armand Forcat Morros

4. 5. 4. Censura

A Cervera existia la *Vicesecretaria de Educación Popular* que exercia la censura oficial d'impresos i de propaganda escrita, oral i radiofònica. Aquesta delegació estava ubicada al carrer General Güell núm. 34 2n pis. En aquesta oficina s'havien de presentar obligatòriament tot tipus de publicacions escrites, cartells publicitaris i tota mena d'escrits destinats a la seva divulgació pública. A la revista *Segarra* es fa referència a aquesta delegació (Figura 30) i també s'informa que aquesta delegació censoradora penalitzava els anuncis on no estiguessin separats els actes religiosos dels actes lúdics (Figura 31).

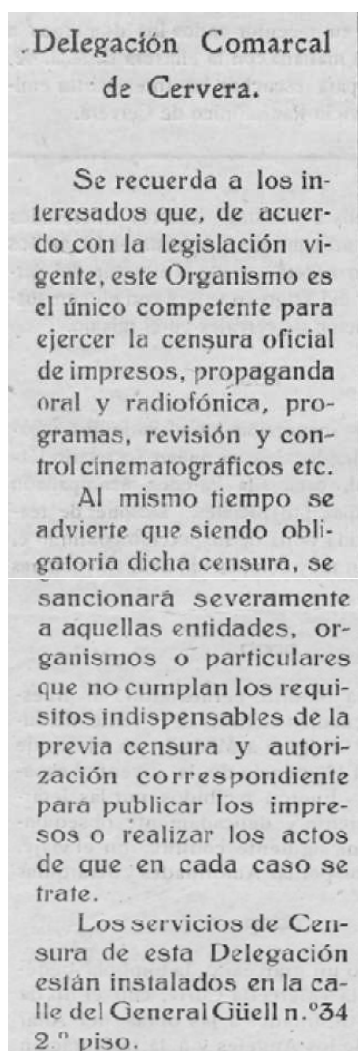

Figura 30: fragment de la revista *Segarra* del 30 de setembre de 1944 (núm. 8 p. 4)

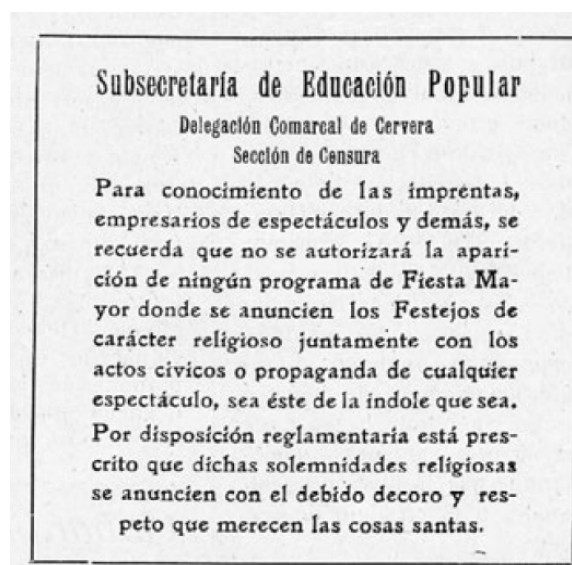

Figura 31: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de setembre de 1946 (núm. 56)

4. 6. VIDA QUOTIDIANA

4. 6. 1. Família

La major part dels entrevistats expliquen que a casa manava el pare però en realitat qui passava ànsia de tots els assumptes familiars era la mare. La mare i les filles eren les encarregades de les feines de la llar i el pare era el que treballava. Només en algun cas la mare treballava a la botiga, al bar,...

Els oficis dels pares dels 18 entrevistats eren ben diversos²:

- 6 comerciants (magatzem d'adobs i cereals, pells i cuirs, botiguers, magatzem de vi i peixateria)
- 4 pagesos
- 1 secretari de l'ajuntament de Cervera
- 1 administratiu de notaria
- 1 funcionari de telègrafs

² Cal dir que en dos casos els pares van morir durant la guerra i no consten en el llistat

- 1 enginyer agrícola però que treballava com a comerciant
- 2 obrers (del Sindicat i dels magatzems Carbonell)

Alguns dels germans i les germanes dels entrevistats estudiaven en aquesta època però també n'hi havia que ja treballaven de paleta, de carnissera, de mecànic, de cosidora, de pagès, de modista, etc., és a dir, d'unes ocupacions que no requerien estudis, sinó pràctica. Fins i tot, hi ha diversos casos en que els entrevistats van deixar l'escola abans dels 14 anys per començar a treballar. A continuació en podem veure un exemple:

Jo a cal sastre vaig començar quan encara no tenia 13 anys- Juliana Puig Capdevila

A la revista Segarra s'adverteix als pares que vetllin perquè els seus fills cursin la *primera enseñanza*, és a dir, que disposin d'una educació mínima necessària (Figura 32):

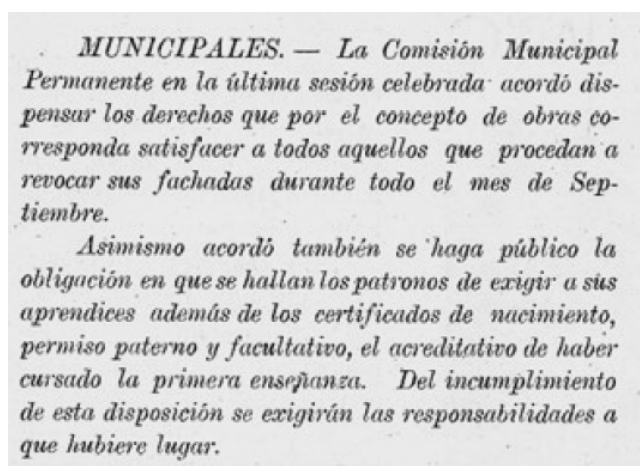

Figura 32: Fragment de la revista Segarra del 31 d'agost de 1952 (núm 199 p. 3 noticiari municipal)

També hi trobem un anunci buscant un noi per treballar, el redactat del qual ens dóna una idea ben clara de la duresa amb que aquests joves havien de fer front a la feina (Figura 33):

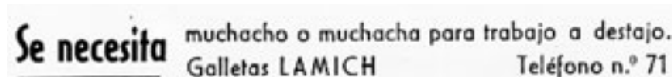

Figura 33: Anunci de la revista Segarra del 19 de setembre de 1951 (núm. 176 p. 2)

A partir de les dades que m'han proporcionat els entrevistats pel que fa a la seva alimentació, l'educació, les instal·lacions de llum i d'aigua a casa, les comoditats, etc. he comprovat que existeixen notables diferències pel que fa al nivell econòmic. Així doncs, he deduït que dels divuit entrevistats, existeixen representacions de diversos tipus de famílies. Per una banda, famílies que es podien permetre una educació als seus fills més enllà de la *primera enseñanza* i, fins i tot, en alguns casos estudiar un grau universitari; tenien unes bones instal·lacions d'aigua i de llum a casa i, moltes, no havien de fer ús de les cartilles de racionament, perquè ja es podien permetre comprar els productes d'estraperlo, a despit del seu preu elevat. En canvi, altres famílies vetllaven pels estudis dels seus fills, però amb una educació més dirigida a un treball pràctic, com per exemple estudiar per comptable. Aquestes eren famílies majoritàriament pageses que tampoc els calien els productes del racionament. Finalment, existien altres famílies que a causa de la precarietat econòmica que vivien no

es podien permetre comprar productes d' estraperlo, per tant feien un ús exclusiu de la cartilla de racionament, necessitaven que els fills treballassin des de ben joves per aportar més diners a casa i no gaudien de gaires comoditats a la llar.

4. 6. 2. Religiositat

Tots els entrevistats anaven a missa cada diumenge i els dies festius i també es confessaven. En aquell moment no vivien la religiositat com una imposició, sinó com una sèrie d' actes normalitzats. També en algunes famílies es resava el rosari cada dia.

Normal, perquè els pares també anaven el diumenge a missa de dotze i els altres hi anàvem més dematí. No, d' obligatori res. Ho teníem per costum i ja era normal.-
Anna Maria Turull Oorbitg

Dèiem el rosari cada dia al vespre i als diumenges anàvem a missa. I confessar-nos cada setmana. – Dolors Carbonell Ràzquin

Tots els nens i nenes anaven a doctrina (catequesi) fins que feien la primera comunió. La primera comunió (Figures 34 i 35), que es feia als vuit anys, és la celebració que tots els entrevistats recorden amb més il·lusió, ja que detallen com anaven vestits, què van fer aquell dia, el dinar amb la família, la processó, etc. Un costum habitual d' aquest dia era que els nens i nenes passessin per les cases a ensenyar el vestit als parents i coneguts i que, aquests els obsequiessin amb bombons, confits, etc. Com que la situació econòmica no passava per un bon moment, la celebració de l' àpat es feia només a casa i amb la família més propera.

Tenia vuit anys. Érem un munt de nens i nenes, perquè com que durant la guerra no se'n feien... l' any 40 érem molts. Es feien a la Parròquia, molt solemnes, cantant. Després a casa cadascú es feia un dinar amb la família. Per menjar hi havia el mateix que un dia de festa, o pollastre o com que també mataven tocino.... però més que res sempre del corral de casa. [...] Llavors es regalaven moltes capsas de bombons, perquè com que de bombons no se'n menjava en lloc, el dia que et regalaven una capsa de bombons...festa!. – Anna Maria Turull Oorbitg

Tenia vuit o nou anys. Recordo que anava molt maco i que ens feien anar a voltar per les cases dels amics i allà em donaven una capsa de bombons, una capsa de confits, alguns cèntims... Érem molts perquè la fèiem tots el mateix dia i es feia amb processó.-
Josep Rosich Anguera

La meva primera comunió. Jo la vaig fer el 18 de maig de l' any 1944, tenia 8 anys a la Parròquia de Cervera. Va ser l' aconteixement més gran que vam fer [...] La meva comunió va ser una festassa - Ramon Morell Jaume

Per la comunió vaig tenir els meus primers pantalons llargs i la corbata, i sortíem de Sant Antoni amb els pandons cap a la Parròquia i allà feies tota la cerimònia. Al sortir, la mare i el nen que feia la comunió, anaven per les cases i et donaven un regal com una capsa de bombons. Llavors anaves a dinar a les 4 amb una gana! El dinar el vam fer a casa meva, perquè normalment es feia a casa. El que es feia, perquè hi havia un excés de gent, era llogar una cuinera, que aquí a Cervera ja hi havia dones que ho feien. – Isidor Rosich Comas

Figura 34: Primera comunió de Joaquim Rosich Rosich Anguera (1 de juny de 1947).
Font: Arxiu familiar

Figura 35: Primera comunió d' Anna Maria Turull Orobitg (1940). Font: Arxiu familiar

Una de les celebracions religioses importants era el Santíssim Misteri (5 i 6 de febrer) amb el cant de les Completes i nombrosos actes litúrgics (novena, processó, veneració de la Santa Creu,...). A part del Santíssim Misteri, també es feien processons (Figures 36, 37 i 38) en altres ocasions de celebració religiosa com Setmana Santa, Corpus, Festa del Cor de Maria, etc.

Les processons de Corpus les recordo molt maques, amb les catifes i es collien rames que es posaven a les portes- Josep Rosich Anguera

Figura 36: Processó dels anys 40 a Cervera. Font: Arxiu familiar

Figura 37: Processó a Cervera de l' any 1949. Font: Arxiu familiar

Figura 38: Processó dels anys 40. Font: Arxiu familiar

Cal dir que des de l' Acció Catòlica s' organitzaven sovint jornades d' exercicis espirituals per reforçar la fe cristiana (Figura 39).

Figura 39: Jornada d' exercicis espirituals a Cervera a l' agost de 1943. Font: Arxiu Gómez-Grau

El dol es seguia de forma molt estricta de manera que la mort d' un familiar proper implicava per les dones anar de negre durant un o dos anys i els homes portar una franja negra al braç o a la solapa i corbata negra (Figura 40). Aquest fenomen també els privava d' assistir a actes festius, celebracions, balls, al cinema, etc.

A continuació podem veure cites dels entrevistats parlant sobre aquest fenomen:

No et compraves vestits, et tenyies alguna peça de roba i prou. A la canalla ens posaven un llaç negre i uns mitjons negres i era la senyal de dol. Els homes portaven a l' americana una cinta negra al braç. La meva germana va estar dos anys portant una mantellina al cap [...] no es podia escoltar ni la ràdio - Francisca Rubinat Ninot

Per l' avi de Barcelona que es va morir l' any 46 quan jo tenia 16 anys, vam anar mig any negres del tot i velet! Un velet negre. La meva mare hi va anar un any o dos negra amb un manto més gros negre. No es podia posar música forta. – Angelina Jordana Vilaró

Et posaven un braçalet negre aquí- (assenyala el braç)-. Després quan es feia el dol rigorós es posava una tira negra a l' americana- (assenyala el coll)- i corbata negra. El dol es respectava molt. Les senyores també anaven negres. Segons la categoria del difunt es portava més o menys.- Agustí Batalla Prat

Figura 40: A la dreta, Joaquim Rosich Roca portant dol amb una corbata negra i una franja també negra al braç. Font: Arxiu familiar

4. 6. 3. Educació

En aquest període d' estudi, els centres escolars que van estar en funcionament van ser els *Padres Claretians*, les *Escoles Nacionals* (Figures 41, 42 i 43), la *Sagrada Família* i la *Mútua Escolar*. També hi havia acadèmies (Balada, Aldabó, Vidal, Madern,...) que feien repassos o que impartien estudis relacionats amb el secretariat, l' administració o les finances.

Figura 41: Alumnes d' una classe de les Escoles Nacionals de 1943. Font: Arxiu familiar.

Figura 42: Josep Rosich Anguera (9 anys) i Joaquim Rosich Anguera (4 anys), alumnes de les Escoles Nacionals. Font: Arxiu familiar

Figura 43: Paquita Rosich Anguera (10 anys), alumna de les Escoles Nacionals. Font: Arxiu familiar

A partir dels testimonis orals, es pot comprovar com els joves pertanyents a una família de nivell econòmic baix anaven a l' escola fins als 14 o 15 anys, mentre que els de casa bona continuaven estudiant fins més grans.

No tenia ni catorze que em va sortir un treball i ja vaig deixar el col·legi- Armand Forcat Morros

Fins als 19 anys. A la Sagrada Família fins als 14 o 15 i després vaig anar a Barcelona, perquè aquí a Cervera no hi havia cap professor per continuar la carrera.- Dolors Carbonell Ràzquin

Fins al 1945 quan vaig fer l'Examen d'Estat. Després cap a la Universitat- Jaume Ferran Camps

Els horaris que es seguien als centres escolars no queden clars a partir de les entrevistes. Segurament això ve motivat pel fet que la percepció del temps es vivia d' una forma més vaga sense una noció determinada d' aquest.

Totes les aules dels centres coincidien amb la presència de la Creu i el retrat del Franco i, en alguns casos, també el del José Antonio. Alguns entrevistats recorden haver cantat el *Cara al sol* cada dia abans d' iniciar les classes:

Els primers temps després de la Guerra ens feien cantar el Cara al sol al començar. Allà a l' entrada a un rebedor molt gran, tots allà! Després anàvem a la classe.- Anna Maria Turull Orobitg

Al matí quan entràvem cantàvem el Cara al sol i després tres Espanyes: España una, España grande y España libre!- Juliana Puig Capdevila

En tots les centres escolars els nens i les nenes anaven en classes separats, a excepció de la Mútua Escolar i les acadèmies privades.

A les Escoles Nacionals hi ha dos pisos. A baix érem els nens i a dalt les nenes. Mai estava barrejat. Les nenes sortien a recreo a una hora i els nens a una altra- Isidor Rosich Comas

Les matèries que citen els entrevistats i que s' impartien als centres escolars eren: aritmètica, àlgebra, geografia, gramàtica, ortografia, religió, història, ciències, física i química, etc. A continuació podem veure un horari original de les monges de la Sagrada Família que seguien les alumnes del curs 1945/1946 (Figura 44).

Lunes	Martes	Miércoles	Jueves	Viernes	Sabados
Aritmética	Algebra	Aritmética	Algebra	Aritmética	Gramática
Gramática	Dictado	Dictado	Dictado	Gramática	Dictado
Religión	Historia	Religión	Religión	Religión	Religión
Geografía	Historia	Historia	Historia	Geografía	Geografía

Anna Maria Cunill

Figura 44: Horari escolar de la Sagrada Família del curs 1945/1946. (Alumnes: 14 anys). Font: Arxiu familiar

A partir d' aquest horari i del que m'han explicat els entrevistats, s'ha deduït que, abans, es donava una gran importància a assignatures com religió, aritmètica i dictat o gramàtica. A més, de ser imprescindible l' ortografia, treballar el tipus de lletra i la bona presentació (Figura 45).

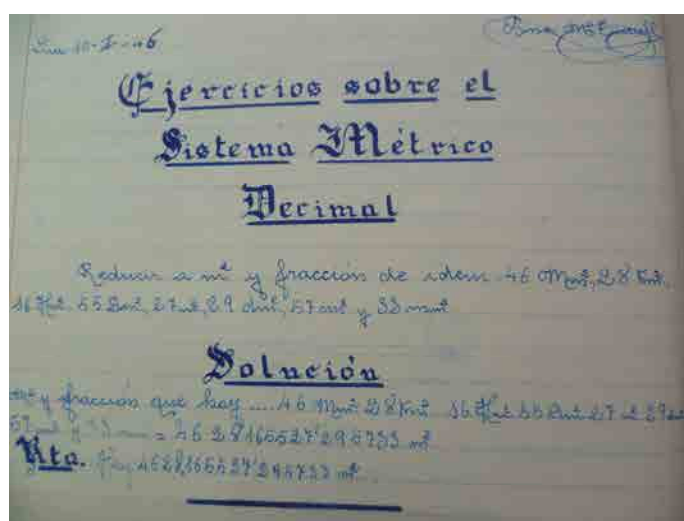

Figura 45: Mostra d' exercicis de matemàtiques de l' any 1946 amb els títols fets amb *plumilla* i tipus *redondilla*. Font: Arxiu familiar.

La majoria d' entrevistats expliquen que tan sols tenien un llibre que utilitzaven per totes les assignatures i que s' anomenava *enciclopedia*.

Teníem com una enciclopèdia que hi havia una mica de tot, a més de tenir matemàtiques, química i física separat.- Anna Maria Turull Orobitg

Teníem una Enciclopèdia i hi havia tres graus: primer, segon i tercer. I anaven pujant de volum segons el nivell. Allà hi havia totes les matèries: història, religió, matemàtiques,... Tot estava allà concentrat segons el nivell.- Isidor Rosich Comas

En les acadèmies i a la Mútua Escolar s' utilitzaven llibres per cada assignatura. A continuació podem veure unes pàgines d' un llibre de Geografia d' aquella època (Figura 46) on es mencionen conceptes ètnics propis del segle XIX:

Figura 46: Llibre de geografia de 1893, utilitzat per un alumne de l' acadèmia particular del Senyor Balada als anys 40. Font: Arxiu del Sr. Armand Forcat.

Els professors, de caràcter sever i autoritari, feien les classes en castellà, degut a la prohibició del català pel règim, però cal dir que a les escoles i les acadèmies privades la utilització d' aquest idioma era més relatiu, sobretot a partir de 1945, i podia ser que, a vegades, el professor expliqués algun aspecte puntual en català.

Majoritàriament, el record dels professors/es que tenen els entrevistats és bo i recorden aquells temps amb nostàlgia. Tot i així, els joves que van anar a les Escoles Nacionals no tenen un bon record d' aquell temps, ja que els càstigs que els hi imposaven eren durs i violents:

Jo de les escoles en tinc molt mal record. Teníem un mestre que es deia Checa i era castellà. T' explicava la lliçó i ens deia: "Ho heu entès?" i tots contestàvem que sí. Llavors feia sortir algú a la pissarra a fer-ho i, naturalment, ho fèiem malament. Llavors venia per darrera i ens feia unes bufetades terribles!- Isidor Rosich Comas

Pel que fa als exàmens i els deures en aquella època també n' hi havia, però no tant sovint com ara. Afirmen que de deures n' hi havia més o menys cada dia i els exàmens

podien ser orals, quan preguntava la lliçó el professor, o escrits. Molts entrevistats afirmen que aquests últims es feien dues vegades l' any, és a dir, per Nadal i per final de curs, però també es feien exàmens més importants, com els de final de revàlida del batxiller, que calia anar a examinar-se a Lleida o a Barcelona.

4. 6. 4. Activitats lúdiques, esportives i culturals

La gran majoria d' entrevistats expressen que passaven bona part del seu temps lliure jugant al carrer amb els seus amics. Aquests recorden amb enyorança aquestes activitats lúdiques i les converses dels grans al carrer que s' han anat perdent al llarg dels anys. Mentre que els nens jugaven a futbol, a boles, a patacons, a la fava, a la baldufa, a cuít i amagar,etc. les nenes jugaven a marranxes (Figura 47), a saltar a corda, a palet, a cuít i amagar,etc.. Les nenes de famílies benestants, enlloc de jugar al carrer, jugaven a casa amb altres amigues a fer de botigueres, a nines, al parxís,...:

Jugàvem a cartes a la mona, a parxís que no m' agradava, a nines, a fer dinars. A casa meva teníem de tot, perquè als meus pares no els agradava que sortís.- Angelina Jordana Vilaró

A jugar. A casa teníem una sala molt gran i la meva mare s' estimava més que vinguessin les nenes a casa. I jugàvem.- Dolors Carbonell Ràzquin

Figura 47: Marranxes. Font: Arxiu de la Sra. Francisca Rubinat Ninot

El concepte d' esport en aquella època era diferent al d' avui en dia de manera que els adolescents practicaven esport sense adonar-se'n quan jugaven a córrer pel carrer, anaven amb bicicleta, a nedar al torrent o jugaven a ping-pong al *Círculo de Cervera* o al local de l' Acció Catòlica.

Ens passàvem el dia corrent amunt i avall per aquells carrers, ja no calia fer esport.- Anna Maria Turull Oorbitg

El futbol i, a vegades, atletisme. I més cap aquí anàvem a patinar i nedàvem al torrent, però era fastigós perquè estava tot emfanguinat. Però esport organitzat no n' hi havia. Un dia jugàvem a futbol el barri de Sant Miquel contra el barri de la carretera de Tàrraga.- Isidor Rosich Comas

No obstant, sí que es feien activitats esportives de competició i la principal d' elles era el futbol (Figura 48), però des de mitjans de 1951 i tot l' any 1952 no hi va haver partits ni campionats degut a dificultats econòmiques i la impossibilitat de formar un equip amb jugadors locals. També va créixer l' afició per altres esports. L' any 1944 ja existia el club Tenis Cervera. La boxa també va ser un esport que va despertar gran interès a partir de 1945 i s' organitzaven tornejos al Bar Espanya on va destacar Enric Carcasona (Figures 49 i 50). Un dels entrevistats cita aquest esport entre d' altres que va practicar:

Frontón, futbol, inclús vam fer una temporada de boxa. Vam comprar un sac i el vam omplir de serradures.- Francisco Domènech Puig

Figura 48: Equip de futbol de Cervera de l' any 1947. Font: Arxiu familiar

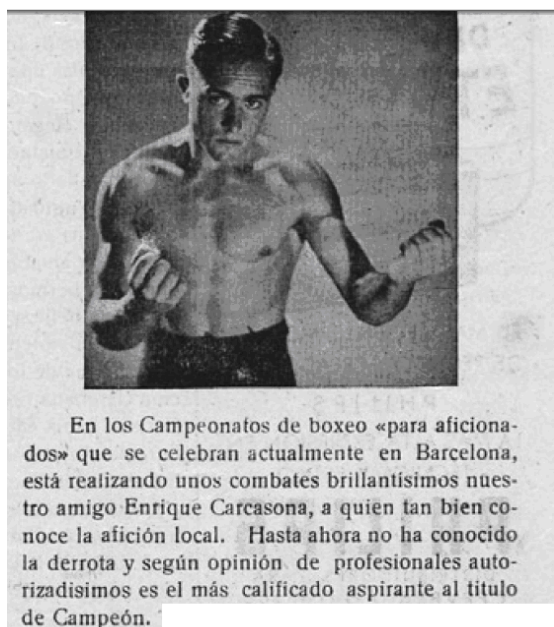

Figura 49: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de febrer de 1945 (núm. 18 p. 6)

Figura 50: Anunci de combats de boxa de l' any 1947. Font: Arxiu Històric Comarcal

Els escacs van despertar un gran interès a partir de l' any 1945 i ja existia el Club d' Escacs Cervera. En la revista *Segarra*, en un principi, no s' incloïa aquest esport en la secció esportiva, ja que no es considerava plenament una activitat esportiva.

L' any 1943 ja va començar la fascinació pel patinatge amb l' adaptació d' una sala del *Círculo* i la sala de ball la Violeta per a la seva pràctica. L' any 1951, aquest esport es va popularitzar encara més amb la creació del *Club Patín Cervera* on s' hi reunien tots els amants d' aquesta pràctica. Cal tenir en compte, però, que el patinatge no era un esport de fàcil accés per tothom, ja que al 1943 uns patins costaven 200 pts., enfront d' un sou mitjà de 520 pts.³

³ Dades extretes del dietari del Senyor Jordana

Pel que fa a les activitats lúdiques, els diumenges a la tarda tots els entrevistats anaven al cinema i al ball. Existien dos cinemes: el *Círculo de Cervera* (Plaça Santa Anna) i *El Principal* (C/ General Güell) (Figura 51), tot i que també es passaven pel·lícules al local de l' Acció Catòlica (edifici de la Universitat).

Figura 51: Anunci dels cinemes extret de la revista *Segarra* del 31 de maig de 1950 (núm. 145 p. 8)

El preu de l' entrada l' any 1945 era de 4 pts. Una de les pel·lícules que més recorden és *Lo que el viento se llevó* i també les sessions del NO-DO que es passaven abans de les pel·lícules i que feien referència a les activitats que realitzava Franco i el règim:

A la postguerra, com que ja érem un grup d' amigues que ens havíem fet més grans i cobrava algun centimet ja em donaven alguna cosa per anar al cinema. [...] Al vestibul venien cacauets i aleshores feien el NO-DO. Les truites que pescava el Franco, no ens ho empassàvem ja. - Francisca Rubinat Ninot

També es feien representacions teatrals per part de grups d' aficionats locals i per grups forasters a l' espai d' Acció Catòlica, al teatre del *Círculo* o al teatre Principal. D' aquestes, les que més recorden els entrevistats són les representacions de *zarzuelas*.

Sí, al teatre anàvem a l' Acció Catòlica [...] per Nadal feien els Pastorets i després entre any sempre feien alguna cosa. - Josep Rosich Anguera

Nosaltres sempre teníem un palco i vam veure totes les òperes i zarzuelas- Dolors Carbonell Ràzquin

La representació per excel·lència era *La Passió* (Figura 52) que atreia públic d' arreu de Catalunya que arribava amb tren i omplia tot el Gran Teatre.

Figura 52: Anunci de *La Passió*. Font: Dietari del Sr. Ramon Jordana (any 1949)

Periòdicament també venien a Cervera grups folklòrics de *Coros y danzas de Educación y Descanso*.

Les sales de ball eren el punt de trobada dels joves de Cervera i, sobretot, de les parelles. Es feia ball al *Círculo* (Figura 53), al local *Nuevo Ritmo* (Figura 54) i també en la celebració de fires i festes i d' alguns barris de Cervera.

Figura 53: Fragment extret de la revista *Segarra* del 23 d' abril de 1945 (núm. 23)

Figura 54: Fragment de la revista *Segarra* del 22 de setembre de 1947 (núm. 80 p. 29)

Cal dir que a Cervera, a més de ser nombrosos els locals de ball, també hi havia diverses orquestres locals que actuaven en aquests. Així doncs, tal i com s' expressa al dietari del Sr. Jordana, l' any 1947 hi havia un total de quatre orquestres: *Los 8 astros*, *Nuevo Ritmo*, *Ritmo club* i *Eléctrica Jazz*.

Les sardanes, amb el nou règim, van continuar permetent-se i els joves en ballaven a les sessions que es feien per la Festa Major i en altres dies festius.

Les classes benestants de Cervera tenien accés a un altre tipus d' activitats de caire cultural. Així doncs, s' organitzaven xerrades, presentacions de llibres i relats de poemes a la Biblioteca Popular i a la sala Balmes dins la Mútua Escolar (Universitat) i

Font: dietari del Sr. Ramon Jordana

concerts i recitals de Música (Figura 55), com els que organitzava la CNS. A més a més, l' Institut Francès organitzava activitats exclusivament en francès, com conferències, estrenes de pel·lícules, vetllades poètiques, etc.,

Cada any es feien uns Jocs Florals al *Salón Rosa* del *Círculo* i s' organitzaven exposicions al Centre Comarcal de Cultura.

Figura 55: Programa d' un acte del *Salón Rosa*.

4. 6. 5. Mitjans de comunicació

Una de les preguntes de l'enquesta era com arribaven les notícies a casa. En les respostes hi ha diferències entre les persones que pertanyien a famílies benestants, que tenien diaris i ràdio (Figura 56), i la resta de famílies als quals les notícies arribaven a través de la gent del barri pel boca-boca o *ràdio macuto*, tal i com afirmen els entrevistats.

Les notícies abans anaven de boca en boca. La premsa la tenien quatre cases. A casa nostra no vam tenir ràdio fins l' any 45 – Antonio Boquet Tomàs

Figura 56: Anunci d' un comerç cerverí on es venien aparells radiofònics. Font: revista *Segarra* del 15 de febrer de 1947 (núm. 66 p. 3)

Al dietari es constata que una ràdio nova l'any 1951 podia costar entre 1800 i 4000 pts.

També alguns entrevistats expliquen que escoltaven Ràdio Pirenaica, però sempre de manera clandestina, perquè era una emissora que estava prohibida:

Arribaven per ràdio i d' amagat i fluixet agafàvem ràdio Pirenaica. Si et sentien els guàrdia civils que tenies aquella emissora... perquè era estrangera i allà t'explicaven les coses que aquí no t' explicaven. Aquí només senties Rádio Nacional d' España.- Anna M. Turull

L'any 1944 començà a publicar-se la revista Segarra, una revista addicta al règim però l'única font escrita local i pública que es conserva de l'època. S'escrivia en castellà i utilitzava un llenguatge pro-franquista, sobretot durant els primers anys, que emfatitzava en les publicacions dels esdeveniments i les celebracions adreçades a persones afectes a la dictadura franquista (Figura 57):

Figura 57: Fragment de la presentació del primer número de la revista Segarra (15 de juny de 1944)

També hi havia una emissora de ràdio anomenada *La Voz de Cervera* que estava controlada per la censura, amb uns programes radiofònics fixes però també amb la retransmissió d'alguns dels actes que se celebraven a Cervera, com per exemple el cant de les Completes o fragments de la representació de La Passió.

4. 6. 6. Celebracions festives

La Festa Major (Figura 58) era la celebració anual més important de Cervera i tots els entrevistats en tenen molts bons records. Sobretot en destaquen el muntatge de l'envelat a la plaça Santa Anna, les sardanes, les firetes i la gran afluència de gent que aquesta atreïa.

La Festa Major de Cervera era lluïdíssima. Érem els amos de la comarca i tothom venia a Cervera. Allà a la plaça Santa Anna es feia l'envelat del Casal i les millor orquestres com La Principal de la Bisbal, els Montgrins, la Meravella,... A més a més d'això tot estava ple d'atraccions. No hi havia cap festa a la comarca que fes una Festa Major com la de Cervera.- Ramon Morell Jaume

Ja s'ha començat a plantar l'envelat del Casal. Els palcos es fan pagar a 100 pts. L'abonament pels socis-solters és de 65 pts.(RJP: 20 de setembre de 1945)

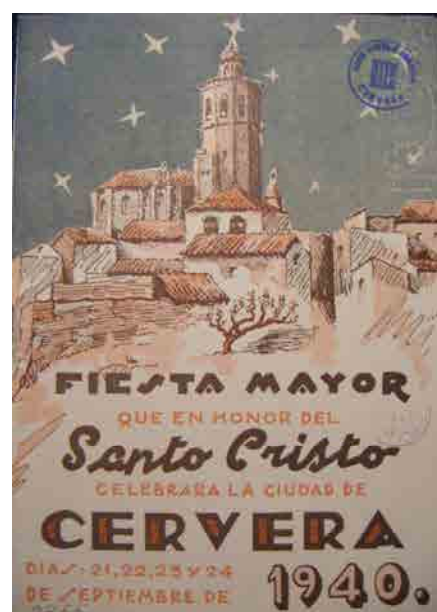

Figura 58: Programa de la Festa Major de setembre de 1940. Font: Arxiu Històric Comarcal

A Cervera s'organitzaven tres fires a l'any: Sant Isidre (15 de Maig), Sant Martí (11 de novembre) i Sant Tomàs (21 de desembre). En aquesta última els pagesos llogaven els mossos per tot un any (Figura 59). A la fira de Sant Isidre es donava molta importància a la ramaderia i s'organitzaven concursos de bestiar. La fira de Sant Martí també era de caire agrícola i ramader, però també es muntaven nombroses parades de venda de torrons, venien *xarlatans*,...

El próximo sábado, día 21, Cervera celebrará su famosa Feria de Santo Tomás, especialmente conocida y concurrida por tener lugar en la misma los contratos con los mozos de labranza para el próximo año. Como de costumbre, el comercio local se prepara activamente para ofrecer magníficas oportunidades comerciales, y en las salas de espectáculos se anuncian programas extraordinarios.

Figura 59: Fragment de la revista *Segarra* del 18 de desembre de 1946 (núm. 62 p. 3)

Per les fires a Cervera se'n feien dues de molt importants. La de Sant Martí que era l' 11 de novembre que venien tot de marxants que venien mantes, xarlatans, venda de torrons d' Agramunt... i el 21 de desembre es feia la fira de Sant Tomàs que era la fira dels mossos. Per aquesta fira les cases de pagès llogaven els mossos per un any.-
Ramon Morell Jaume

També es feien moltes celebracions als barris: Sant Cristòfor, barri del Carme, barri de les Verges, Sant Magí, Sant Domènec, Sant Joan Degollat, Sant Agustí, Santa Anna, *Nuestra senyora de los Ángeles* (barri de l'avinguda del *Caudillo*), etc. Aquests es decoraven en motiu de festa i s'organitzava sempre algun ball.

Alguns gremis celebraven també la seva festivitat: Sant Crispí (patró dels sabaters), Santa Cecília (patrona dels músics), Santa Llúcia (patrona de les modistes i les cosidores) (Figura 60), etc.

Figura 60: Modistes i cosidores vestides amb vestits de paper el dia de Santa Llúcia. Font: Arxiu de Francisca Rubinat Ninot

Al llarg de l' any es feien dos commemoracions de tipus polític. Una era la *Fiesta de la Liberación* el 16 de gener quan es celebrava l' entrada dels nacionals a Cervera (Figures 61, 62 i 63).

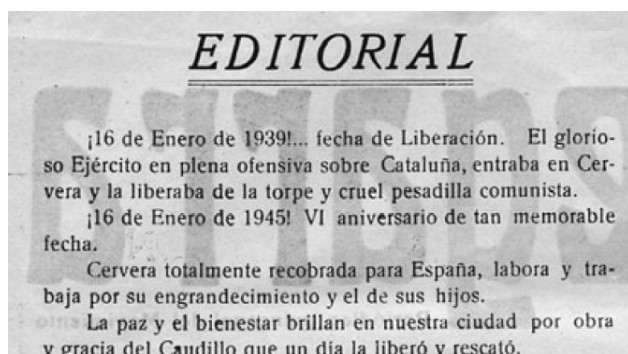

Figura 61: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de gener de 1945 (núm. 16 Editorial)

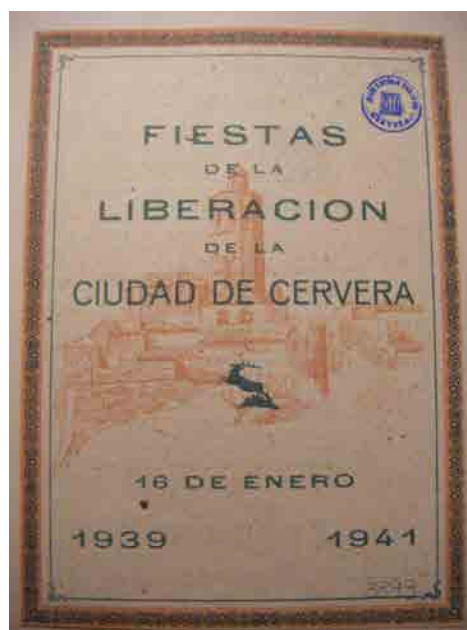

Figura 62: Programa de la *Fiesta de la Liberación de la ciudad de Cervera* de l' any 1941.

Font: Arxiu Històric Comarcal

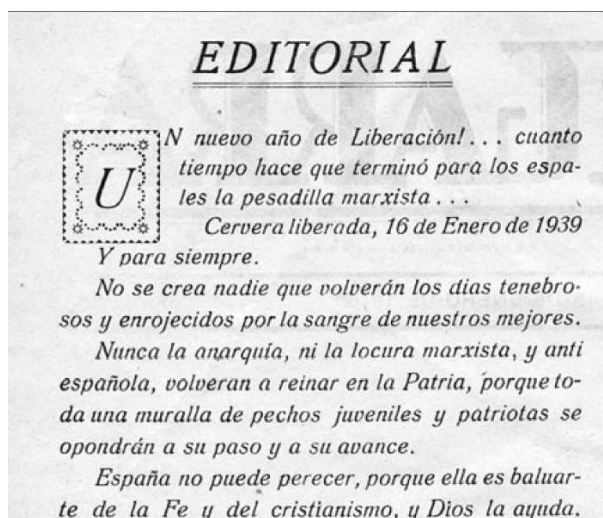

Figura 63: Fragment de l' editorial de la revista *Segarra* del 15 de gener de 1946 (núm. 40 Editorial)

L' altra festa de caire polític que es celebrava era la del *Alzamiento Nacional* el 18 de juliol (Figura 64), tal i com mostra el següent fragment de la revista *Segarra* que amb un llenguatge clarament addicte al règim, elogia la situació d' Espanya, gràcies a l' actuació del *Caudillo*, enfront la postguerra que acaba de començar a la resta d' Europa un cop acabada la Segona Guerra Mundial (1939-1945).

D' aquesta última celebració, se'n fan constants referències any rere any al dietari del Senyor Jordana:

Avui fa 5 anys que la ciutat fou alliberada per les tropes Nacionals. [...] Ofici solemne a la Parròquia amb assistència de les autoritats. Gobernador de la

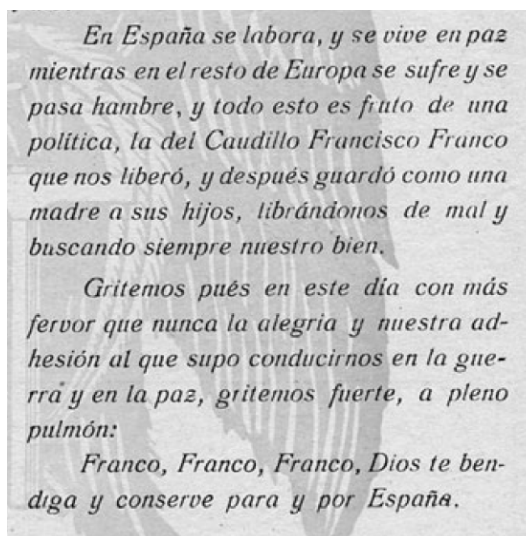

Figura 64: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de juliol de 1945 (núm. 28 Editorial)

Província, President de la Diputació, etc. Recepció a l'ajuntament dirigint-se a la sortida en comitiva al monument als caiguts, on depositaren una corona de llorer resant-se un parenostre, començat pel rector en català i castellà tot barrejat i contestat pels assistents i donant-se els Vives de costum pel Governador que han estat contestats pel poble (RJP: 18 de juliol de 1944)

En tots aquests actes hi havia parlaments per part de les autoritats i els caps de la Falange-JONS. També, el 29 d'octubre, coincidint amb el dia de Crist rei, es commemorava el *Día de los caídos* amb ofrenes de corones al monument per part d'autoritats i escoles. El 20 de novembre era dia de festa oficial per commemorar la mort de José Antonio Primo de Rivera.

Malgrat la forta repressió anticatalanista del règim, al llarg d'aquests anys es van aconseguir mantenir tradicions com el Dia del Llibre (23 d'abril) i els Pastorets i la Castanyada que s'organitzaven des del grup d'Acció Catòlica. Les Caramelles també es cantaven cada any i hi havia dos grups formats només per nens i nois, el d'Acció Catòlica (Figures 65 i 66) i el d'*Educación y Descanso*, que cantaven el dissabte de glòria i l'endemà dins dels dies festius de Setmana Santa.

Figura 65: Grup de caramellaires del centre d'Acció Catòlica de l'any 1949. Font: Arxiu familiar.

Figura 66: Cartell de les Caramelles de l'Acció Catòlica de l'any 1946

4. 6. 7. Salut, higiene i alimentació

Els entrevistats expliquen que van passar una sèrie de malalties quan eren joves i són les següents: xarampió, grip, tifus, diftèria, constipats, mal d'orella, escarlatina, catarro,... i a tres els van extirpar les glàndules.

Vaig passar uns tifols, bueno una gàstrica tifulosa que en deien. Va ser per Sant Cristòfol. Era molt dolent, vaig tenir una febrada i em van caure tots els cabells. Vaig estar bastant malament. – Armand Forcat Morros

Em van tallar les glàndules. Me les van cremar. Llavors les cremaven, però ara les tallen. Perquè sempre tenia mal de coll. Llavors vaig estar uns dies menjant crema i flams.- Cecília Porredon Prats

La majoria recorden el nom del metge que els/les va atendre. Al llarg d'aquest període d'estudi a Cervera van exercir els següents metges: Dr. Josep Nuix, Dr. Gomà, Dr. Carlos López, Dr. Joan Boronat Felip i Dr. Allué. Els remeis que els aplicaven quan estaven malalts eren: repòs, draps al cap per la febre, prendre sopes i arròs bullit, les purgues i els remeis naturals,... ; només en un cas es cita l' administració de penicil·lina:

Al meu germà petit li van haver de donar penicil·lina perquè va tenir com una infecció de ronyó. Aspirines era el que es prenia en aquella època. – Dolors Carbonell Ràzquin

L'any 1949 ja s'anuncia la venda de penicil·lina a la farmàcia Civit de Cervera, fet que comportà un gir copernicà en la cura de moltes malalties (Figura 67):

Figura 67: Anunci de la revista *Segarra* del 31 de maig de 1949 (núm. 121 p. 10)

L'any 1951 es té constància que hi va haver una gran epidèmia de grip i també se'n fa ressò a la revista *Segarra* (Figura 68):

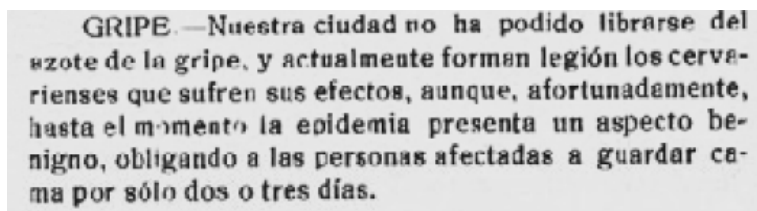

Figura 68: Fragment de la revista *Segarra* del 15 de gener de 1951 (núm. 160 p.3)

Una cura que s' utilitzava molt a les cases en aquella època eren els remeis casolans que els entrevistats expliquen que eren a base d'herbes, bafs i, sobretot, purgues:

Abans ens purgaven i ens donaven Sello yers, oli de regina (ricí) o aigua de Rubinat [...]. A casa utilitzàvem molt l' aigua de lladracà, l' aigua de timó, la sopa de timó, la marialluïsa pel mal de ventre i la purga si no s' anava de ventre. Llavors tot funcionava en si s' anava de ventre o no. Llavors nosaltres a casa nostra veníem aigua de Rubinat que era una aigua molt amarga. Un got d' aquella aigua et feia un trasbals al ventre que no t' ho pots ni imaginar. Si no preniem una lavativa, però més que res hi havia l' aigua de Rubinat. – Armand Forcat Morros

La mare, pel mal d' orella, feia escalfar oli i amb un cotó fluix me'l posava a l' orella i era el que m' anava més bé. Feien perfums de flors de Sauc quan s' estava molt constipat.- Rosa Bernaus Gomà

Pel que fa a les vacunes, tots els entrevistats recorden l'administració de la vacuna de la verola (la pigota) i, alguns, la del tifus.

En la pregunta pels hàbits d' higiene, existeixen diferents respostes entre els entrevistats tenint en compte si tenien aigua corrent, bany, una dona per rentar la roba... Tot i així, en general, la higiene era limitada a causa de l' escassa disponibilitat d'aigua i de bones instal·lacions domèstiques:

No hi havia dutxes com ara, llavors t'havies de rentar a l' aigüera amb una palangana i al dissabte penjàvem una regadora plena d' aigua i ens dutxàvem, perquè l' endemà havies d' anar ben net a missa. – Josep Baró Prats

Recordo haver fet anar un palanganero, allò que hi ha un mirall i una pica, i moltes vegades a la pica de la cuina et rentaves. I de dutxa no n' hi havia fins que no vam posar cuarto de bany. T' anaves fregant per tot arreu i ja està. Llavors a l' estiu anàvem a banyar-nos al torrent. – Isidor Rosich Comas

A Cervera sempre ha mancat l' aigua. Ara n' hi ha més, però abans es vigilava molt perquè faltava molta aigua. A casa teníem dutxa i ens dutxàvem. No ens dutxàvem cada dia com ara, però com a mínim un cop a la setmana sí. – Dolors Carbonell Ràzquin

La roba s' havia de rentar a mà, la qual cosa feia que es canviés només, en la majoria de casos, un cop per setmana. La rentaven al safareig públic o al pedrís o safareig de casa. Haurem d' esperar fins l' any 1952 perquè s' anunciï la primera rentadora (Figura 69):

Figura 69: Fragment de la revista *Segarra* del 15 d' agost de 1952 (núm. 198 p. 8)

Pel que fa a l' alimentació, cap dels entrevistats van passar gana durant aquest període. El nombre d'àpats que feien eren els mateixos que ara: esmorzar, dinar, berenar i sopar. El tipus de menjar també variava segon si la família era pagesa o benestant. Així doncs, una família benestant es podia permetre menjar aliments més cars en dies no festius i, en canvi, a les famílies de pagès els aliments es repetien amb més freqüència, però gairebé no els calia comprar res, perquè ja tenien hort o alguns animals:

A les cases de pagès, com que es marxava molt dematí a les quatre o a les cinc, la meva mare ja preparava un plat de sopa amb un ou i pa. Després a les vuit s' esmorzava una truita d' espinacs amb pa. Els pagesos menjàvem. Per dinar generalment sempre un plat de sopa que generalment era caldo. Després conill, pollastre o tocino amb patates. Els pagesos ho teníem bé. Per berenar, quan veníem d' estudi, a l' hivern la mare ja ens tenia preparada una torrada de pa de quilo amb oli i sucre. A vegades també pa amb vi i sucre. Per sopar a les cases de pagès sempre hi havia verdura. A moltes cases primer hi havia un plat de sopa i després verdura amb cansalada. – Antonio Boquet Tomàs

Els àpats principals, és a dir, el dinar i el sopar es basaven en verdures i carn de porc. Tot i que hi havia peixateries de peix no se'n menjava gaire, ja que era un aliment car i escàs. Criden l'atenció alguns aliments peculiars com sopes o rovell d'ou amb moscatell per esmorzar i pa amb vi i sucre per berenar.

Ben diferent era l'alimentació dels dies festius on tots els entrevistats coincideixen que menjaven principalment pollastre que en aquells moments es considerava un menjar de luxe (Figura 70):

Figura 70: Anunci de la revista *Segarra* del 15 de maig de 1951 (núm. 168 p. 5)

4. 6. 8. Vestimenta

La majoria dels testimonis afirmen que tenien les peces de roba justes pel dia a dia i sense cap excés, tot i que també depenia del nivell econòmic de cada família. La majoria de roba era confeccionada per la mateixa família, de manera que només es comprava la tela i fins i tot la roba interior s'elaborava a casa. Cal assenyalar que mentre els nois portaven pantalons, les noies havien de ser més escrupoloses i portar sempre vestit o faldilla amb qualsevol peça de la part superior no massa escotada.

Pels diumenges i els dies festius la roba havia de ser diferent i més elegant que la dels dies restants. D'aquesta manera, les noies es posaven els vestits més lluitos, els nois camisa i pantalons o un bon vestit (Figures 71 i 72):

Figures 71 i 72: Festa Major de 1949. Font: arxiu familiar

A partir del dietari del Senyor Jordana, he pogut extreure alguns preus de roba confeccionada que, comparant-ho amb un sou mínim de 600 pts. podem veure que no era accessible per tothom:

Una gavardina val 400 o 500 pts., un traje 500 pts. (RJP: 23 d' octubre de 1942)

La confecció d' un vestit [...] val 200 pts. portant-li la roba (RJP: 19 d' octubre de 1944)

Tal i com ens expliquen a continuació dos testimonis, era costum estrenar roba nova en uns dies determinats, sobretot per part de famílies benestants amb un bon nivell adquisitiu:

A cada canvi de temporada canviaves el vestuari, això sí. S' acostumava a estrenar un vestit per Corpus de cara a l' estiu i un altre per la Puríssima de cara a l' hivern- Anna Maria Turull Orobitg

Els vestits de primavera els estrenàvem per Corpus, per la Festa Major tornàvem a estrenar vestit i quan venia la tardor, per l' Immaculada estrenàvem l' abric. Hi havia un dia determinat per estrenar coses.- Dolors Carbonell Ràzquin

Pel que fa al calçat, la majoria d' entrevistats afirmen que tenien unes sabates pels dies festius, i que el calçat que portaven durant el dia a dia es canviava quan es trencava:

Pel carrer cada dia espardenyes, perquè si portava sabates les trinxàvem totes. Però cada setmana m' havien de comprar unes espardenyes, perquè jugant a futbol les trinxaves.- Agustí Batalla Prat

De tota manera, el calçat conforma el distintiu que diferenciava més l' economia d' una família o bé d' una altra. D' aquesta manera, es pot comprovar que els adolescents de famílies amb poc nivell econòmic acostumaven a portar espardenyes, que era el calçat més barat, i els joves de famílies amb un alt nivell adquisitiu portaven unes bones sabates. En el dietari de l' any 1942, s' expressa que un parell de sabates d' home valien 130 pts., de dona 80 pts. i de nen/a 40 o 50 pts. Enfront d' un sou mínim de tant sols 520 pts. (font: dietari del Sr. Jordana), podem veure la raó per la qual molts nens i adolescents de famílies amb poc nivell adquisitiu acostumaven a portar espardenyes.

4. 6. 9. Enamorament i educació sexual

El tema de la sexualitat era tabú i parlar-ne era vist com un pecat. Per tant, l' educació sexual era nul·la tant per part de l' escola com de les famílies. Els testimonis orals afirmen que la majoria de vegades parlaven d' aquest tema amb els amics i aprenien coses noves d' aquest aspectes gràcies a ells.

Així doncs, les noies no tenien cap noció del què era la menstruació i els mètodes d' higiene quan aquesta es produïa eren molt més precaris. S' utilitzaven trossos de roba vella o de tovalloles, que les entrevistades anomenen *paños*, i que es lligaven a les calces amb unes vetes. Llavors aquests s' havien de rentar sovint i a mà.

Pel que fa a l' enamorament, els enamorats ho recorden com una època molt feliç. Tot i així, la llibertat durant el festeig era molt limitada i fins i tot un petó era un pecat que

calia confessar. D' aquesta manera, només es podia anar agafat de la mà o de bracet pel carrer, però tot i així, això era ja quan la relació feia temps que durava.

Quan dos enamorats sortien, normalment anaven a ballar, al cinema o, simplement, de passeig, però la majoria de vegades portaven alguna persona que els acompanyava (un familiar, un conegut, un veí, etc.) o el que un entrevistat anomena una *carabina*, és a dir, una persona que vigilava que no fessin accions imprudents o actes que es consideraven un pecat.

L' anava a buscar a casa, anàvem al cine, després al ball i cap a casa. No hi havia res més. I quan sorties els diumenges sempre portaves la sogra o una veïna al costat. Per les festes majors igual.- Josep Baró Prats

Anàvem al cine, a passejar. Pensa que si l' acomodador t' enfocava i estaves agafada de la mà amb un noi et mories de vergonya- Francisca Rubinat Ninot

Anar a passeig era el màxim que feies [...] i si anaves al cine havies de portar la carabina.- Isidor Rosich Comas

5. CONCLUSIONS

Amb la informació sobre el període històric de postguerra obtinguda a partir de les fonts escrites i les fonts orals i d'acord amb els objectius i la hipòtesi plantejats, es poden deduir les següents conclusions:

- El període de postguerra a Catalunya (1939-1952) es va viure com una etapa plena de canvis on l'exèrcit, la Falange i les institucions franquistes, com també una Església lliurada al règim, van dur a terme una seriosa repressió política, social, cultural i lingüística. L'absència del dret de lliure expressió i la prohibició de parlar en català, sobretot a l'escola, tal i com expressen els entrevistats, van ser alteracions molt significatives en la identitat catalana. Evidentment, la postguerra també va estar protagonitzada per l'escassetat, que el règim va intentar solucionar amb el racionament, i la fam que patien algunes famílies enfront de les grans fortunes que d'altres estaven aconseguint gràcies a l'autarquia i l'estraperlo.

- A partir de les fonts orals, he pogut deduir que realment la informació obtinguda s'adiu amb la descripció de la dura situació de la postguerra i el franquisme que trobem en la informació historiogràfica. Tot i així, els entrevistats recorden amb nostàlgia aquells temps i segurament, degut a l'edat que tenien, no els evoca una realitat tant dura com realment era. Cal remarcar que hi ha aspectes que els entrevistats recorden amb nitidesa, perquè van ser impactants per les seves vides com és el cas de l'entrada dels nacionals a Cervera el gener de 1939 o el dia que van fer la Primera Comunió, i, en canvi, hi ha altres aspectes que els passaven més desapercebuts com per exemple la vida política local.

- Tot i les dificultats econòmiques, la majoria de famílies dels entrevistats de Cervera no van arribar a passar gana, però el racionament, establert com un sistema per assegurar l'alimentació necessària, no era una font d'aliments plenament nutritius i, per això, les que s'ho podien permetre, compraven alguns aliments d'estraperlo. No obstant, el nivell de consum de totes les famílies en general estava molt per sota del de dècades posteriors i les famílies més desfavorides tenien sèries dificultats en l'adquisició de roba i calçat.

- Tots els entrevistats destaquen la gran importància que en la infància tenia el carrer com a centre lúdic i de trobada amb els amics per jugar a jocs com el palet, a cuít i amagar, les marranxes,... Les activitats lúdiques dels adolescents variaven una mica i eren, principalment, el futbol, el cinema i el ball.

- Els actes festius giraven envers les celebracions religioses i les de caire polític. Cal remarcar el molt bon record que tenen els entrevistats de la Festa Major que, segons diuen, era la festa més lluïda en la qual es feien grans balls i sardanes. També eren de notable importància les fires de pagesia i comercials com St. Isidre, St. Martí i St. Tomàs.

- Un aspecte rellevant que m'ha cridat l'atenció a l'hora de fer el treball ha estat el gran nombre de fàbriques i comerços que hi havia a Cervera durant aquell període. Això significa que hi havia una notable activitat econòmica, tot i les restriccions elèctriques. També és veritat que les fàbriques, la majoria relacionades amb la pagesia (molins

d' oli, el Sindicat,...), eren més aviat petites i van tenir un fàcil accés a l' èxit temporal gràcies al proteccionisme i l' autarquia que propugnava el règim.

- Degut a la imposició d' un Estat Catòlic per part del règim franquista, els nens i els adolescents vivien la religiositat com un fet normalitzat i l' obediència a aquesta religió també feia que es garantís una estabilitat en la moral pública. És necessari remarcar l' entitat religiosa de l' Acció Catòlica que organitzava nombrosos actes religiosos, però també va fer una important tasca de preservació cultural en fomentar diverses tradicions catalanes com la Castanyada, els Pastorets, les Caramelles,...

- La revista *Segarra* com a únic mitjà de comunicació escrit des de l' any 1944 a nivell local, ha permès tenir un registre informatiu més de l' època, malgrat estar redactada en un llenguatge pro-franquista. Les fonts escrites i orals de caràcter personal, com el dietari del Sr. Ramon Jordana i les entrevistes, m' han servit per aconseguir una visió més crítica de contrapunt a la realitat oficial que es descriu en la *Segarra*.

- Amb la realització d' aquest treball, he pogut conèixer millor com era la Cervera dels anys quaranta. Era una Cervera que patia unes clares conseqüències morals, urbanes i econòmiques com a resultat de la Guerra Civil, on la vida per la majoria de les famílies, era senzilla i austera amb l' únic objectiu de treballar per aportar diners, aliments i prosperitat a la família. Els joves vivien una vida de carrer al marge de les notícies i els esdeveniments mundials, on l' únic que importava era jugar o passar-s'ho bé amb els amics.

- Cervera era un clar reflex de la situació que passava la resta de Catalunya o Espanya. Tot i així, existeixen algunes diferències a remarcar, ja que mentre que l' organització política, les institucions franquistes i la repressió eren estrictament seguides i iguals per a totes les zones, la repressió lingüística variava, ja que els entrevistats afirmen que pel carrer parlaven en català sense patir cap conseqüència severa. L' economia variava segons la toponímia i el racionament era més generós que en les grans ciutats, on la precarietat alimentària era un fet recurrent. També crec convenient remarcar que les restriccions d' aigua i llum no eren les mateixes en cada territori i, segurament, la nostra zona va ser una de les que va patir més falta d' aigua, sumant-li també la manca de pluja permanent. Per tant, es pot afirmar que el règim es va encarregar de fer complir en totes les zones aquelles disposicions que creia més importants per aconseguir l' hegemonia d' un *Imperio*, exceptuant aquelles clàusules que no creia tant imprescindibles.

- Personalment, valoro molt positivament l' experiència que m' ha proporcionat el treball i tot el que he après realitzant-lo. He aconseguit fer realitat l' objectiu principal que era explicar i reproduir la vida quotidiana dels joves de la postguerra. A més, també he pogut aprendre i interioritzar nova informació sobre el que va suposar el franquisme i, un dels aspectes que considero més importants, és haver aconseguit compilar i gravar tota la informació dels últims testimonis orals que són una font primària i directa que ens queda d' aquella època. Amb la realització del treball també he trobat algunes dificultats, però la més notable ha estat la compilació de tota la informació. M' ha resultat un esforç considerable extreure la informació necessària del dietari i de la revista *Segarra*, transcriure totes les entrevistes i, també, sintetitzar la informació de les diferents lectures i fonts d' informació. Realment, aquest treball m' ha comportat temps i un esforç considerable que ara veig recompensat en un resultat final que, en un principi, veia com un repte personal.

6. BIBLIOGRAFIA

Bibliografia general:

BENET, Josep. *Catalunya sota el règim franquista. Informe sobre la persecució de la llengua i cultura de Catalunya pel règim del general Franco*. Barcelona: Editorial Blume, 1978

(1995) *L' intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l' Abadia de Montserrat. Biblioteca Abat Oliba

CABANA, Francesc. *37 anys de Franquisme a Catalunya. Una visió econòmica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000

CASTELLÓ, José Emilio. *España: siglo XX 1939-1978*. Madrid: Grupo Anaya, 1988

GARCÍA SEBASTIÁN, María, [et al.] *Horitzó*. Barcelona: Vicens Vives, 2005

MIR, Conxita, [et al.] *Repressió econòmica i Franquisme: L' actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida*. Barcelona: Publicacions de l' Abadia de Montserrat. Biblioteca Abat Oliba, 1997

MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. *Catalunya durant el franquisme*. Barcelona: Editorial Empúries, 1999

NADAL, Jordi [et al.] *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània. S. XX: Una societat plenament industrial*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1988

ORDUÑA, Enrique [et al.] *Historia de la Legislación de Régimen Local*. Madrid: Iustel, 2008

RIERA, Ignasi. *Opressió i resistència. El franquisme (1939-1975)*. Barcelona: Barcanova, 1991

RIQUER, Borja [et al.] *Història: Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. La llarga postguerra 1939-1960*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997. 10v.

SOLÉ SABATÉ, Josep Maria [et al.] *El franquisme a Catalunya (1939-1977)*. Barcelona: Edicions 62, 2005. 1v.

VILANOVA, Mercedes [et al.] *El repte de les fonts orals*. Barcelona: memorial democràtic, 2006

Bibliografia local:

TURULL, Max, [et al.] *Història Gràfica de la Segarra*. Cervera, 2001

Recursos visuals i en xarxa:

Fons Fotogràfic Gómez Grau. Cervera, 2000

La España de Franco. Madrid: Arlanza ediciones, 2006. 1v, 2v, 3v i 4v

Los años del NO-DO. Espanya: Planeta DeAgostini, 2006

Pa negre. Espanya: Massa d' Or Produccions, 2010

Criteris de transcripció. Dins de:

http://www.ddgi.cat/historiarural/masovers/centre_criteris_transcripcio.htm (Consultat: 7/08/2011)

La transcripció. Dins de:

<http://ceipdrassanes.ravalnet.org/webquest/wqhistoriesvida/documents/Transcripciones.swf> (Consultat: 7/08/2011)

Fonts primàries i documentals:

Revista Segarra (1944-1952, 207 núm.)

Dietari del Sr. Ramon Jordana Pintó (1941-1952)

Actes municipals (1938-1939). Arxiu Històric Comarcal

Censos municipals (1940-1952). Arxiu Històric Comarcal

Arxiu de programes de mà i cartells (1939-1952). Arxiu Històric Comarcal

Lectures literàries:

CABRÉ, Jaume. *Les veus del Pamano*. Barcelona: Proa, 2004

COMA, Josep. *Sabó de casa: Memòries d' un adolescent a la Segarra de postguerra*. Lleida: Pagès editors, 1995

(1997) *Sort que érem joves! Confidències d' un mestre de poble*. Lleida: Pagès editors

Fonts orals:

- Doctor i historiador Josep Maria Llobet Portella
- Anna Maria Turull Orobitg
- Josep Rosich Anguera
- Armand Forcat Morros
- Carme Raich Anguera
- Francisca Rubinat Ninot
- Antonio Boquet Tomàs
- Agustí Batalla Prat
- Cecília Porredon Prats
- Rosa Bernaus Gomà
- Ramon Morell Jaume
- Francisco Domènech Puig
- Dolors Carbonell Ràzquin
- Josep Baró Prats
- Isidor Rosich Comas
- Angelina Jordana Vilaró
- Josep Maria Madern Sostres

- Jaume Ferran Camps
- Juliana Puig Capdevila

ANNEXOS

ANNEXOS

Annex 1: Càlculs de preus basats en les despeses de la família Llobet Portella (any 1940)

Annex 2: Preguntes de les entrevistes orals

Annex 3: Preguntes de l'entrevista al Dr. Josep Maria Llobet Portella

Annex 4: Fitxes dels entrevistats

Annex 5: Transcripcions de les entrevistes (CD)

Annex 6: Gravacions àudio de les entrevistes (DVD)

ANNEX 1

CÀLCULS DE PREUS BASATS EN LES DESPESES DE LA FAMÍLIA LLOBET-PORTELLA DE L' ANY 1940

(pare,mare i un fill nascut el 4 de març)

CONCEPTE	DESPESA (pessetes)¹
Pa per la setmana	7 pts
2 dotzenes d'arengades	1 pta
1 rajola de xocolata	1,20 pts
1 Kg de carn	8 pts
1 ampolla de rom	8,50 pts
1 segell de correus	0,40 pts
1 estufa	40 pts
5 tubs per a l'estufa	18,55 pts
Llana per a un jersei	30 pts
7 botons	0,50 pts
6 kg de cigrons	30 pts
1 tauleta de nit	88 pts
Paper pel wàter	2,25 pts
1 olla	4 pts
1 vestit petit	30 pts
1 mitges	9,50 pts
Tallar els cabells a casa	2 pts
1 cullera i 1 cassola	2 pts
1 postal	0,50 pts
Perruqueria	2 ptes
1 missa	11 ptes
Comadrona	30 ptes
1 pot de tomata	0,50 ptes
Roba per a calces per al nen	20 pts
1 espadenyes	6,80 ptes
Tenyir una jaqueta	10 pts
1 bombeta	3 pts
1 pot de tomata	0,40 pts
4 pots de llet	7 pts
1 vestit per a la nena	5 pts
1 llauna de sardines	1,35 pts
½ kg de carn	4 pts
1 pastilla de sabó	5 pts
1 espadenyes	3,35 pts
Arreglar els cabells	5 pts
1 samarreta	9 pts
1 vestit per al nen	5,80 pts
Roba per a una faldilla	30 pts
TOTAL DESPESES ANUALS	5.790,90 pts

¹ Cal tenir en compte que no hi consten totes les despeses, només les més significatives

ANNEX 2

PREGUNTES DE LES ENTREVISTES ORALS

1. Va notar algun canvi en l'ús de la llengua respecte a abans de la Guerra? Quina llengua parlava dins de la família? I a l'escola? I al carrer? I amb els amics? I amb el capellà?
2. Recorda algun canvi de nom d'algun carrer de Cervera?
3. Sap els noms dels alcaldes i regidors de l'ajuntament entre el 1939 i el 1952?
4. Com va viure les "eleccions" del 1948? Què recorda?
5. Em pot explicar algun fet que recordi en relació amb l'estraperlo i el mercat negre?
6. Expliqui'm com funcionava el sistema de les cartilles de racionament
7. On acostumàveu a comprar els productes que no oferia la cartilla de racionament (botigues, mercat...)?
8. Recorda el preu d'algun aliment o material d'ús quotidià?
9. Va viure d'a prop el cas d'alguna persona exiliada, detinguda o expedientada?
10. Com arribaven les notícies a casa seva? Recorda el nom d'alguna revista o programa de ràdio?
11. On treballava el seu pare? I els seus germans? Quin nivell econòmic tenien a casa?
12. Recorda alguna fàbrica de Cervera que estigués en funcionament en aquella època?
13. Acostumava a anar al cinema o al teatre?
14. Em pot explicar com era la Festa Major de Cervera? Recorda altres fires o festes?
15. Acostumava a anar a missa? Com vivia la religiositat des de casa seva? El feien anar a catequesi?
16. Quins hàbits d'higiene personal hi havia a la família (quan es dutxava, quan es canviava la roba, etc.)?
17. Recorda alguna malaltia que va passar durant aquesta època? El/La va atendre algun metge? Quin remei se li va aplicar? Recorda alguna vacuna que se li hagués subministrat?
18. A casa tenien sempre aigua corrent? I llum?
19. Quants àpats feia al dia i què menjava? Quin era el menú d'un dia festiu?

20. Va viure alguna celebració familiar com batejos, casaments, comunions? Com va ser?
21. Quines peces de vestir tenia? Quantes de cada tipus?
22. Hi va haver la pèrdua d' algun familiar? Com es vivia el dol? Durava molt?
23. Era el pare o l' avi els que manaven a casa? Quin paper tenien les dones (àvies, mares, germanes,...)?
24. Em podria explicar alguna entremaliadura que va fer i , si fos el cas, el càstig que li van imposar?
25. En quina escola anava? Com eren els mestres/professors?
26. Fins quin any va anar a l' escola?
27. Faci una descripció d' una jornada escolar (cant inicial, esbarjo, cant final,...) Quin era l' horari que feia?
28. Com era la classe? Hi havia elements religiosos o franquistes? En quin idioma es feien les classes? Quants alumnes hi havia per classe? Anaven junts els nens i les nenes a la mateixa classe?
29. Recorda el nom de les matèries? I algun llibre que tenia? Hi havia exàmens? I deures per fer a casa?
30. Quins eren els càstigs habituals que utilitzava el professor? Recorda alguna de les entremaliadures que feien els alumnes a l' escola?
31. Després de l' escola, què feia? Practicava algun esport? Anava a jugar amb els seus amics? Quins jocs recorda d' aquella època?
32. Va tenir algun tipus d' educació sexual a casa o a l' escola? Dones: estava informada de la menstruació? Què es feia quan es tenia?
32. Com va viure l' enamorament? Què feia amb el seu xicot/a?
33. Em pot explicar alguna experiència personal de l' època que no s' hagi reflectit en les preguntes anteriors?

ANNEX 3

PREGUNTES DE L' ENTREVISTA AL DR. JOSEP MARIA LLOBET PORTELLA²

DEMOGRAFIA

1. Quants habitants tenia Cervera en aquest període?
2. Va ser important el volum d' immigració?

POLÍTICA

3. Sap els noms dels alcaldes i regidors de l' ajuntament entre el 1939 i el 1952?
4. Com van ser les "eleccions" del 1948 a Cervera?

REPRESSIÓ LINGÜÍSTICA, CULTURAL I POLÍTICA

5. Quins canvis es van produir a nivell lingüístic després de la guerra? Quina llengua es parlava dins de la família? I a l' escola? I al carrer? I amb els amics? I amb el capellà?
6. Quins canvis de noms de carrers de Cervera es van produir?
7. Hi va haver algun cas d' alguna persona exiliada, detinguda o expedientada a Cervera?
8. Hi havia algun tipus de censura?

ECONOMIA

9. Com es vivia l' estraperlo i el mercat negre a Cervera? Era molt freqüent?
10. Expliqui'm com funcionava el sistema de les cartilles de racionament
11. Hi havia molts comerços a Cervera? Com era el mercat?
12. Quines fàbriques estaven en funcionament en aquesta època?
13. Quin era el preu d' algun aliment o material d' ús quotidià?
14. Quin era el sou mitjà?

² Breu biografia: Va néixer a Cervera l'any 1940. Mestre de català, llicenciat en filosofia i lletres i doctor en història. Ha exercit la docència a diferents nivells (formació d'adults, ensenyament mitjà i cicles universitaris), actualment és professor i coordinador al Centre Associat de la UNED de Cervera. Deixeble d'Agustí Duran i Sanpere, ha realitzat una extensa tasca d'investigació als arxius locals, fruit de la qual ha estat la publicació de més de cinc-cents treballs, entre articles de revista, volums col·lectius i obres monogràfiques. Paral·lelament a la seva producció escrita, ha pronunciat nombroses conferències i xerrades.

15. Hi havia moltes restriccions d' aigua i de llum?

VIES DE COMUNICACIÓ I TRANSPORT

16. Quins mitjans de transport s' utilitzaven?

17. Es van reformar les vies de comunicació (carreteres, carrers,...)?

MITJANS DE COMUNICACIÓ

18. Com arribaven les notícies a les famílies de Cervera? Quins diaris o revistes es llegien? Quines programes de ràdio s' escoltaven?

19. Hi havia una emissora de ràdio local? Hi havia alguna revista local?

ACTIVITATS LÚDIQUES

20. S' acostumava a anar al cinema? Es feien obres de teatre, representacions de la Passió? I concerts?

21. Com era la Festa Major de Cervera? Hi havia altres fires o festes?

22. Quins eren els esports habituals que es practicaven?

RELIGIOSITAT

23. S' acostumava a anar a missa? Com es vivia la religiositat a les famílies?

24. Quan es feien les processons? En què consistien?

25. Com es vivia el dol? Durava molt?

HIGIENE I SALUT

26. Quins hàbits d' higiene personal tenien les famílies? (Cada quant es dutxaven, es canviaven la roba, etc.)

27. Quines eren les malalties més freqüents? Quins metges hi havia a la ciutat?

FAMÍLIA

28. Quina era l' estructura habitual d' una família?

EDUCACIÓ

29. Quines escoles estaven en funcionament en aquesta època?

ANNEX 4

FITXES DELS ENTREVISTATS

Cervera, 3 d' agost de 2011 a les 17h

Entrevista núm.: 1

Durada: 00:32:35

- **Nom:** Anna Maria
- **Cognoms:** Turull Orobitg
- **Edat actual:** 79 anys
- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 7-20 anys
- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 8 de gener de 1932
- **Ofici familiar:** El pare era empresari d' adobs i cereals i la mare mestressa de casa
- **Persones que vivien al domicili familiar:** Avis materns, pare, mare i 4 fills

Cervera, 8 d' agost de 2011 a les 11h

Entrevista núm.: 2

Durada: 00:56:45

- **Nom:** Josep
- **Cognoms:** Rosich Anguera
- **Edat actual:** 77 anys
- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 5-18 anys
- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 3 de març de 1934
- **Ofici familiar:** El pare era comerciant de pells i llanes i la mare mestressa de casa
- **Persones que vivien al domicili familiar:** Pare, mare i 6 fills (2 morts durant la guerra)

Cervera, 14 d' agost de 2011 a les 11h

Entrevista núm.: 3

Durada: 02:17:23

- **Nom:** Armand
- **Cognoms:** Forcat Morros
- **Edat actual:** 82 anys
- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 10-23 anys
- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 6 de juliol de 1929
- **Ofici familiar:** El pare treballava al Sindicat i la mare era mestressa de casa
- **Persones que vivien al domicili familiar:** Avis paterns, pare, mare i 4 fills (una morta poc després de néixer i un durant la guerra)

Cervera, 25 d' agost de 2011 a les 19h

Entrevista núm.: 4

Durada: 01:19:36

- **Nom:** Carme
- **Cognoms:** Raich Anguera
- **Edat actual:** 84 anys
- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 12-25 anys
- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 25 de juliol de 1927
- **Ofici familiar:** Pagesia
- **Persones que vivien al domicili familiar:** pare, mare, tres fills, una cunyada i tres nebodes

Cervera, 26 d' agost de 2011 a les 18h

Entrevista núm.: 5

Durada: 01:24:59

- **Nom:** Francisca

- **Cognoms:** Rubinat Ninot

- **Edat actual:** 83 anys

- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:**
11-24 anys

- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 26 de
gener de 1928

- **Ofici familiar:** El pare va ser pagès,
canterer i treballador de la Renfe i la mare era mestressa de casa

- **Persones que vivien al domicili familiar:** la mare i dues filles

Cervera, 30 d' agost de 2011 a les 11h

Entrevista núm.: 6

Durada: 02:23:18

- **Nom:** Antoni

- **Cognoms:** Boquet Tomàs

- **Edat actual:** 86 anys

- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 14-27
anys

- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 11 de
març de 1925

- **Ofici familiar:** Pagesia

- **Persones que vivien al domicili familiar:** Pare, mare, tres fills, tres filles i l' avi
patern

Cervera, 2 de setembre de 2011 a les 11h

Entrevista núm.: 7

Durada: 01:48:02

- **Nom:** Agustí

- **Cognoms:** Batalla Prat

- **Edat actual:** 83 anys

- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 11-24
anys

- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 28 d'
agost de 1928

- **Ofici familiar:** Botiguers

- **Persones que vivien al domicili familiar:** pare, mare, avis paterns, oncle i tieta

Cervera, 5 d' agost de 2011 a les 17h

Entrevista núm.: 8

Durada: 01:15:54

- **Nom:** Cecília

- **Cognoms:** Porredon Prats

- **Edat actual:** 90 anys

- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 18-31
anys

- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 1 de
maig de 1921

- **Ofici familiar:** El pare era pagès i la mare
carnissera

- **Persones que vivien al domicili familiar:** Pare, mare, una filla i tieta materna

Cervera, 6 de setembre de 2011 a les 17:30h

Entrevista núm.: 9

Durada: 01:19:42

- **Nom:** Rosa
- **Cognoms:** Bernaus Gomà
- **Edat actual:** 77 anys
- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 6-19 anys
- **Lloc i data de naixement:** La Prenyanosa
(al cap d' un any van marxar a viure a Cervera), 3 de desembre de 1933
- **Ofici familiar:** El pare era treballava al magatzem de vins de cal Carbonell i la mare portava el Bar del nord
- **Persones que vivien al domicili familiar:** Pare, mare, un fill i tres filles (una amb tres fills)

Cervera, 7 de setembre de 2011 a les 20:30 h

Entrevista núm.: 10

Durada: 00:39:45

- **Nom:** Ramon

- **Cognoms:** Morell Jaume

- **Edat actual:** 75 anys

- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 4-17 anys

- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 10 de novembre de 1935

- **Ofici familiar:** Botiguers

- **Persones que vivien al domicili familiar:** Pare, mare i un fill

Cervera, 8 de setembre de 2011 a les 17 h

Entrevista núm.: 11

Durada: 00:35:06

- **Nom:** Francisco

- **Cognoms:** Domènech Puig

- **Edat actual:** 78 anys

- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 6-19 anys

- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 23 d' abril de 1933

- **Ofici familiar:** El pare era secretari de l' ajuntament i la mare mestressa de casa

- **Persones que vivien al domicili familiar:** pare, mare, àvia, tiet matern i 3 fills

Cervera, 9 de setembre de 2011 a les 17h

Entrevista núm.: 12

Durada: 00:49:41

- **Nom:** Dolors

- **Cognoms:** Carbonell Ràzquin

- **Edat actual:** 79 anys

- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 7-20
anys

- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 18 de
març de 1932

- **Ofici familiar:** Comerciants de vins

- **Persones que vivien al domicili familiar:** Pare, mare i cinc fills

Cervera, 10 de setembre de 2011 a les 17h

Entrevista núm.: 13

Durada: 00:44:52

- **Nom:** Josep

- **Cognoms:** Baró Prats

- **Edat actual:** 82 anys

- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 10-23
anys

- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 4
d' octubre de 1929

- **Ofici familiar:** Pagesia

- **Persones que vivien al domicili familiar:** pare, mare, avis paterns i dos fills

Cervera, 11 de setembre de 2011 a les 17h

Entrevista núm.: 14

Durada: 01:55:37

- **Nom:** Isidor
- **Cognoms:** Rosich Comas
- **Edat actual:** 73 anys
- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 2-15 anys
- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 27 de novembre de 1937
- **Ofici familiar:** El pare era pagès, vaquer i botiguer i la mare mestressa de casa
- **Persones que vivien al domicili familiar:** Pare, mare, un fill i una filla

Cervera, 12 de setembre de 2011 a les 17h

Entrevista núm.: 15

Durada: 01:45:06

- **Nom:** Angelina
- **Cognoms:** Jordana Vilaró
- **Edat actual:** 81 anys
- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 9-22 anys
- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 1 d' agost de 1930
- **Ofici familiar:** El pare treballava al notari i la mare era mestressa de casa

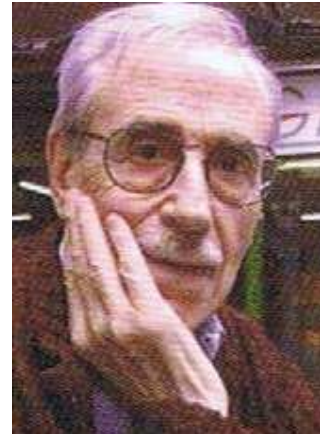
- **Persones que vivien al domicili familiar:** Pare, mare i tres filles

(Entrevista realitzada via e-mail)

Entrevista núm.: 16

- **Nom:** Josep Maria
- **Cognoms:** Madern Sostres
- **Edat actual:** 84 anys
- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 13- 26 anys
- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 11 de desembre de 1926
- **Ofici familiar:** El pare era el cap dels serveis telegràfics i la mare mestressa de casa
- **Persones que vivien al domicili familiar:** pare, mare, dos fills i una filla

(Entrevista realitzada via correu ordinari)

Entrevista núm.: 17

- **Nom:** Jaume
- **Cognoms:** Ferran Camps
- **Edat actual:** 83 anys
- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 11- 24 anys
- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 13 de juliol de 1928
- **Ofici familiar:** El pare era enginyer agrícola i la mare mestressa de casa
- **Persones que vivien al domicili familiar:** pare, mare i 10 fills

Cervera, 30 de desembre de 2011 a les 17h

Entrevista núm.: 18

Durada: 00:59:18

- **Nom:** Juliana
- **Cognoms:** Puig Capdevila
- **Edat actual:** 77 anys
- **Edats entre l' any 1939 i el 1952:** 5-18 anys
- **Lloc i data de naixement:** Cervera, 28 de febrer de 1934
- **Ofici familiar:** El pare era paleta i la mare peixatera
- **Persones que vivien al domicili familiar:** Pare (va morir l' any 1937), mare, un fill i dues filles

